

A tartalomról:

Dr. Hajdu Miklós: Jövünk a Szentföldről... — Szilas Frida: Jérceláb — G. Halmágyi Mária: Idegen város templomában (Vers) — H. Leivik (New-York): A Gólem álma — Zelk Zoltán: Sorsom futó homok (Vers) — Hirsch Patai Éva (Jeruzsálem): Egy festő ujjászületése. — S. J. Agnon: Fönt és lent — S. J. Agnon (Jeruzsálem): A nagytemplom — Dr. Hajdu Miklós: Dr. Kecskeméti Lipót — Ritter Dezső: Látogatásaim a nagy Rothschild-zsinagógában Párisban — Somlyó Zoltán: Csak győzzetek!... (Vers) — Sass Irén: Egész évben rézség...?! — Dr. Patai József: Strófák a nagy napokból — Sokolow—Csermely Gyula: Történet egy Kohnról, aki nem volt Kohn — Barát Endre: Apák és fiúk — Szomory Dezsőnél — Freud nyolcvan éves — Új könyvek — Zsidó humor — Tollhegyről — Krónika és szemle — Két műmelléklet és huszonhét illusztráció.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
19-9-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser ét-
terme. Szobák minden komforttal, teljes
penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

Hangszerek, zongorák

részletre is
legolcsóbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON“

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

König

ארטה כשר

sütődéje

VII., Dob-utca 33.

Telefon: 35-1-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a
legpontosabban házhoz szállítok

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14*

Abbáziában meleg tengeri gyógyfürdők a „Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idő-
sebb uraknak és hölgyeknek, szívbjajosoknak, aszt-
másoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknek
nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik
magaslapon. Óriási előnye, hogy az összes előírt
diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A
„Residenz“-ben minden kényelem és az összes mo-
dern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg
víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos
meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes
szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen
a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal
szemben. Első kategória Feltűnő olcsó penzió-
árak. Bővebb információt nyújt reggel fél kilenctől
este fél hétig (Diana-patika, Károly király-út 5).
Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.

Telefon: 31-6-19.

**Fűzőt, gumiharisnyát,
gumifűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben**

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 57-2-59

J. Steinhardt (Jeruzsálem): Házak az Óvárosban — Häuser in der Altstadt (Foto Bernstein Jeruzsálem)

A Mult és Jövő 1936 júniusi műmelléklete

J. Steinhardt (Jeruzsálem) : A szentély tere — Tempelpplatz (Foto Bernstein, Jeruzsálem)

J. Steinhardt (Jeruzsálem) : A Tóra ünnepe (Foto Bernstein, Jeruzsálem)

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXVI. ÉVFOLYAM, 1936 JUNIUS

DR. HAJDU MIKLÓS: JÖVÜNK A SZENTFÖLDRŐL...

Jövünk a Szentföldről. Hozzuk szentséges ihletettségnek érzetében szent lángoknak, szent tüzeknek pernyéit szívünkben. Köznapi robotjába igázott eliramló életünk kincses gazdagsága az elnemmúló örök emlék, hogy csókolhattuk a szent rögöket, hogy reánk süített Erec kék egének napsugara s magunkkal hozhattuk porát és illatát az ujjáéledő Földnek.

„Ott álltak lábaink kapuidban, oh, Jeruzsálem”, láttuk az Émeknek munkás kezeit, láttuk Karmelnek, Nebónak, Tábornak hegyét, Libanon havasát, Genzareth tavát, Jordán vizét, Hermon harmatát, elmondtuk Kadisunkat lerombolt Szentélyünk Nyugati Falánál, Jeruzsálem és Betlehem között Ráchel-Anyánk Óheljében, Rabbi Akiba, Johanan ben Zakkaj és Rabbam tibériási sírjánál. Láttuk lángbetűkben felvillanó multunkat és láttuk, hogyan műveli földjét ezer meg ezer testvérünk... És láttuk az olajfacsemetéket, a narancsosokat, a szőlőtőkéket, az áldott barázdákat, láttuk Cijont, amelynek üdvéért könyörgünk este és reggel, és láttuk Tavasznak Halmait, az új nagy világvárost, ahol sófárszó hirdeti Sabbosznak nyugalmaát.

Jövünk a Szentföldről, — és oh, láttuk Cijónnak keservét, láttuk Szentföldnek új gyászát és siralmát is. Nincsen zsidó élet — Tisóh beov nélkül. Hallottuk testvéreink jajszavát. Békés munka mellett tört rájuk a gyilkos ádázat és vérbe, gyászba fullasztotta Sabboszváró örömeiket. Pirkadatnak döbönt csendjében, fehér lepelben vitték vértanuinkat az Örök Élet házába s felhangzott az alázkodó áldás Igazságos Bíránk végzése előtt. Könyörületnek Istene lakoztassa szentséges lelkeiket örök üdvösségnek birodalmában...

Jövünk haló poraiból ujjáéledő Szentföldünk új életének aktivitásából. A városokból, a Kefarokból, a Mosavokból, a Kövucákból, a Kibbucokból, kolóniákból, gyülekezetek házaiból, ahol nem szűnik meg a Tanban való búvárkodás, az iskolákból, a gyermekgondozókból, a jeruzsálemi egyetemről, a haifai technikumról, a piacokról, a kikötőkből, a gyárakból, a műhelyekből, — jövünk Erec új életlűktetésének szívkamaráiból.

Mit láttunk?

Láttuk a Feltámadás hitét. Láttuk bizakodásnak,

rendíthetetlenségnek, józan fegyelmezettségnek, önuralomnak, helytállásnak, bátorságnak és hívőhitnek törhetetlen erejét.

Láttuk, hogy az álom immáron nem álom, hogy a mese nem mese már, de valóság. A valóság pedig, mint minden-minden reálitás e földön, sokszínű, a valóság nem egységes és sehol a világon nem Eldorádó. De örömmé és biblikus csodává magasztosítja ezt a valóságot a fenségesen nagy célkitűzés, államépítésnek prófétai sugallata, az az átszellemültség és az a fenkölttség, amely reálpolitikai bizakodás alapzatára rakja a Szentföld hegygerincéből kibányászott köveket. Az Elhívatottak, akik az építés gigászi munkáját végzik, nem hajszolnak ábrándokat, de tudják és érzik, hogy kenyeret, kenyeret, földet és életet kell adniok életlehetőségektől megfosztott, üldözött zsidó testvéreink ezreinek és ezreinek. „A nap rövid és a munka sok”, hála Istennek serények és buzgólkodva buzgólkodnak a munkások.

Láttuk az építés köznapi munkáját, Istennek áldása koszorúzza ezt csakúgy, mint Sabbosznak nyugalmaát. Láttuk a fiúkat és lányokat, az apákat és anyákat, akik művelik a Szentföld szent humuszát, akik terelik a nyáját, akik betakarítják a termést, szántanak és vetnek, tejet és mézet visznek a városba, dolgoznak korahajnalától késő estig, de ime, a tarló szélén, az ugar mellett, Daganjában új kultúrházat építenek, másutt tanháznak, múzeumnak rakják le alapköveit. És mindenütt kiemelkedik az iskola, ahol féltő gonddal, szerető gondossággal, áhítattal és könynyekkel nevelik az új nemzedéket, hogy a gyerekek eszményektől vértetzetten, hitben és erőben vegyék át a szülőktől a földet, a nyáját, a fészereket, a traktorokat, a magvakat, újból és újból éledő új életnek áldott buzáját, árpáját, szőlővenyigéit és palántáit.

Jövünk a Szentföldről és most itthon rá kell eszmelnünk arra, hogy nem elég, ha boldogan nyugtatjuk lelkiismeretünket, hogy Istennek hála, megtettük zarándokútunkat. Nem elegendő, hogy útiemlékeinket életútunk legszebb emlékeinek ünnepnapjai között őrizzük. Nem elég, ha csodálkozunk az új munka vitalitásán és lendületén. Nem elég, ha elismerjük, hogy

A Mult és Jövő szentföldi zarándokcsoportja a Lloyd Triestino „Palestina” szalongőzsjén

hősök és vitézek, akik Émek völgyének mocsarait le-
csapolták, akik a sziklás sivatagot termőföldre vá-
rsolták és akik bátor elszántsággal őrzik kolóniáknak,
tanyáknak határát, falunak és városnak nyugalmát.
És az sem elegendő, hogy a mindentjobbanértő rideg
konjunkturahullámok sötétenszínű gáncoskodásában
széttépi a reményeket, a várakozásokat, a kézzelfog-
ható és látható eredményeket. Ismerjük a „bíráló”
hangját, ismerjük a szavát. Hogy az úttörők nem jól

kezdtek, hogy Izmaelt másként kellett volna kezel-
niük, hogy nagy ára van az igazgatásnak, hogy eke
mellett, borona mellett, cséplőgép körül nincs végig
fogantja a hatszáztizenhárom Micvónak... Csínján,
Testvéreim, az akadékoskodó bírálattal! A lerombolt
Szentélyt kell újjáépíteni és kérgeskezű munkások
állanak ma a Szentek Szentélyében, ahova hajdan a
főpap ment be legfőbb áldozásra. A Szentek Szenté-
lyében dolgoznak a munkások és csodálatosan szent az
építőmunka, amelyet végeznek.

Könnyes visszanézéssel emlékszünk a próféciára,
az Írás üzenetére, amelyet imádság közben olvastunk
Ráchel-Anyánk sírja fölött: „Hang hallik, íme, Rámá-
ban, síró, kesergő jajkiáltás, Ráchel siratja gyerme-
keit. Így szól az Örökkévaló: Tartsd vissza hangodat
a sírástól, szemeidet a könnytől, van reménye a Jö-
vendőnek. Szól az Úr: Gyermekeid visszatérnek Hatá-
rukba...”

Gyermekeid visszatérnek a szent határokba,
ahonnét Béke! Béke! hangzik köznapnak munkakez-
detén és ünnepnek köszöntésében. Béke! Béke! az
ajkakon, — de hol van ez a béke?! Próféták szava és
üzenete, Pásztorkirálynak hallelujája békének áhító-
zásában és békességnek dicséretében csendül ki. És
ezen a földön, ahonnét az egyistenség mellett való hit-
vallás és a megváltás reménysége mellett elindult a
világbékének kultusza, — ezen a földön, városokban,
mezőkön, utakon tankok dübörögnek és hidak, kutak,
táborok körül fegyveres különítmények állanak béke-
védelmi készenlétben.

Amit láttunk a szent rögökön, — látja ma az
egész világ. Ott állanak rendíthetetlen lélekkel munka-
helyeiken az újjáéledő Föld munkásai, nehemiási
idők vértettségében egyik kezükben karddal, másik

*Ussiskin fogadja a Mult és Jövő zarándokcsoportját, közé-
pen ül. Mellette ül Eppler Sándor főtitkár. Dr. Patai
József állva beszél. (Motzen Béla, Nagyvárada, felvétele)*

A Mult és Jövő szentföldi zarándokcsoportja a Lloyd Triestino „Palestina” szalóingőzösén

kezükben vakolókanállal. Újból és újból támadó ellenségek rohamozzák a munka barázdáit és ha valaha, ma fokozott kötelességek hárulnak valamennyiünkre és a Diasporára.

Száfednek hegycsúcsán tüzeket gyújtottak a Talmud idején, hogy fáklyalángok hirdessék Galileának az újhald jövetelét. Most délről északra, a tengertől a Jordánon át csapnak fel Ereben az ádázat lángnyelvei és máglyatüzek figyelmeztetik a Diasporát új kötelességeire. Egyetemes emberi kötelesség és ennek az egyetemességnek keretében zsidó kötelesség: segíteni és támogatni a Szentföld szent reneszánszát.

Kultúrközösségnek, humánumnak, tisztaszép és zavartalan emberhangoknak nagyszerű manifesztálódása, hogy nemcsak konfesszionális érdekeltségeken és árnyalatokon, de minden felekezeti rétegeződéseken felülemelkedő kötelékek dolgoznak ihletetten szerte e nagy világon, mindegy, mi a nevük, találkoznak a szent cél kézfogásában, valamennyien hitnek, békének és igazságnak intézményesíttetésében kívánják szolgálni a Szentföld újjáépítésének fenséges feladatát. Istenbéke és Világbéke áhítozásának kielégülése: gondolkodóknak, íróknak, költőknek, politikusoknak ez az eszmei közösségben találkozó harmóniája. A mi zsidó közöleteink, legélén a Pesti Izraelita Hitközség, úgy látjuk, a zsidóság legfelsőbb fóruma is —, Vezérének messzi távlatokat érintő koncepciójában, lehetőségeinek bölcsen reális mérlegelésében, nem sablonok előírásos követésében, de önállóan, egyénien és ami a fő: zsidó szívvel és altruizmusnak lelkeségével kér részt a mi számunkra is a szent munka szent parcelláin. Jóleső érzés, hogy ahol kötelességteljesítésről van szó, mi is teljesíteni akarjuk kötelességünket.

Jövünk a Szentföldről és odaállunk alázkodó hitnek, szívbeli megilletődésnek remegő, reszkető imádságával úttörő hőseink mellé. Megfogjuk a kezüket és áldó áldást mondunk szentséges munkájuk üdvösségére. „Könyörögjete Jeruzsálem üdvéért, hogy boldogságban boldoguljanak, akik Téged szeretnek...”

Jacob Steinhardt jeruzsálemi festőművész

SZILAS FRIDA: JÉRCELÁB

Zemplén megyének egy kis jelentéktelen falujában élt, egy még jelentéktelenebb kis öreg zsidó. Azaz, hogy nem is volt olyan jelentéktelen, mert a környéken mindenki ismerte. Nem éppen daliás termetéről; mert a magassága nem igen haladta meg a száznegyven centimétert, az is vékony, hajlott, sőt még egy kis púp is dudorodott a hátára. Végtagokkal is gyengén bocsátotta el a Teremtő: vánnyadt karocskái igen hosszúra sikerültek, a két csámpás, görbe lába pedig nem volt egészen egyenlő hosszúságú. Mindezek tetejébe, ha szembe akart nézni valakivel — ami ugyan ritkán fordult elő —, akkor oldalt kellett fordulnia, mert bizony kétfelé kancsalított az istenadta. Különben szelíd, jámbor, istenfélő ember volt, s bár a környékén mindenki ismerte, a rendes nevét senki sem tudta. „Jérceláb“-nak hívták csak mindenfelé. Ezzel a névvel is dokumentálni óhajtották — úgylátszik — gyengeségét, jelentéktelenségét, hogy még csak nem is egy „tyúkláb“, de annál is hitványabb: „jérceláb“.

Jérceláb zsidónak holtoeskája volt, melyet kis batyujában cipelt a hátán, faluról falura. Sok minden volt abban a boltban: Fából faragott forgó csiga, kaláris, pántlika, köves gyűrű, még rózsás tányér és füles bögre is került benne. Mikor gyenge tüdejével belefújt a vásárlókat toborzó füttyülőbe, nemcsak a porban játszó maszatos falusi gyerekek sereglettek köré; de még a házak előtt őrködő falusi kutyák is barátságos, ismerős farkcsóválással üdvözölték. Ha előfordult olykor-olykor, hogy egy-egy vásott kamasz mégis megcélozta — a háromfík által kicsipegetett — fél görögdinnye héjával, vagy lerágott kukoricacsutkával, Jérceláb azért nem haragudott. Kiválasztott kis batyujából valami selejtes játékokat és megajándékozta vele bántalmazóját. Vidd — mondta, tragikus könnyekkel szemében —, vidd fiam, és emlékezzél, mikor bántottad ártatlanul a szegény, öreg Jércelábat

Lehet, hogy a szenteket is megszegvenítő erények lakoztak Jérceláb szívében, az is lehet, hogy a „többet észszel, mint erővel“ bölcs alkalmazása segítette őt ahhoz a népzerűséghez, hogy a végén a falu gyerekei összefogva, még el is rakták a Jérceláb bántalmazóját, ha az ugyan megszegyenülten amúgy is el nem bujdosott.

Volt ennek a zemplénmegyei kis falunak még egy nevezetessége: a földesúr! A közeli erdő kellős közepén, gyönyörű főúri kastélyban lakott ez a régi arisztokrata család sarja. Mi tűrés-tagadás, a zsidókat bizony nem szerette. A pincébe bujt előle még a falusi zsidó kocsmáros is, amikor fényes hintaja végigporzott a falun. Annál nagyobb volt hát a csoda, amikor egy alkalommal az országúton találkozott a rettegett antiszemita gróf hintaja a gyalog verejtékező Jércelábbal. A gróf megállította hintáját és leszállt. Jércelábat előntötte a rémület. Lábai úgy meg-ingogtak, hogy szó nélkül térdre roskadt. A batyuja nagyot zökkent hátra s elől a nyakán csomóra kötött vége fel-ütötte az állát, kis kócos szakállá égnek meredt s úgy nézett tehetetlen rémülettel kétfelé, mint egy halálraítélt, aki egyik szemével még búcsúzik ez árnyékvilágtól, de a másikkal már az örökkévalóságot köszönti... A gróf azonban, Jérceláb nagy ámulatára, meleg, biztató hangon szólította meg:

— Na, Jérceláb, hogy vagy?... hogy megy a sorod?... Ne légy már úgy megijedve, felelj szépen!... Na kelj csak fel, majd én segítek...

És főúri kesztyűs kezeivel megemelte Jérceláb kis batyuját, hogy a púpjára segítse s így föl tudjon tápázkodni.

Szegény nyomorék kis Jércelábnak előntötték szemeit a könnyek, fulladozva buggyantak ki száján a remegő,

meghatott, alázatos szavak: Méltóságos, kegyelmes Uram... köszönöm... köszönöm... oh, hogy köszönjem meg... ilyen nagy tisztesség... hogy engem... engem... a nyomorék kis Jércelábat... megszólítani... ilyen nagy Úr... Sírásba fúlt a hangja... úgy zokogta: És még azt mondják... oh kegyelmes Gróf úr... még azt mondják... hocsásson meg... még azt merik mondani... hogy a Gróf úr gyűlöli a zsidókat!...

A gróf mosolygott. Szelíden, részvétellel csengett a hangja, amint megszólalt:

— No, nézd Jérceláb, hiszen nem is volna itt semmi baj a zsidókkal, ha mind olyan volna és úgy nézne ki, mint Te!

G. HALMÁGYI MÁRIA IDEGEN VÁROS TEMPLOMÁBAN

*Búcsúzva intő, betegfényű nyárban
idegen város templomában jártam.
Sodort, labdázott sorsommal az élet,
s ott vártam be a rámköszöntő évet.
Ismerős senki. És mindenki testvér.
Először láttak a nyárvégi estén,
s lehámozták a szívemről a ruhámat,
kikutani, hogy mi lakik a mélyén;
Öröm-e, vagy bánat.*

*Ráncos anyóka kuporgott mellettem.
Halk suttogással beszélgettünk ketten.
Hátát görbén ívelte a vénség,
homlokára a gondok jelét vésték,
s felémremegett könnyes hangja, vágyon.
— Idegen vagy itt ugy-e, kislányom?
Öröm, vagy bánat jött-e közénk véled?
Ahonnan jöttél, milyen ott az ember;
milyen ott az élet?*

*Van-e testvéred; urad; jóbarátod?
— Én ittvagyok, magamrahagyatva, látod,
nyolcvan évemmel, s az Úrral felettem.
Szép gyermekemet, élve, eltemettem...
Volt egy leányom. Eszternél is szebb tán:
úgy néztem fel rá, mint a fénylő napra
és eltemettem, szégyenkezve, mikor
hitét megtagadta...*

*— Öreganyó, én Neked mit feleljek?
Vigaszt nem adnak magyarázó elvek.
Ahonnan jöttem, ember ott az ember,
kevés az öröm, gond és bánat, — tenger.
Ma itt ütik meg, ott sebzik meg holnap;
Örökös jajszó, sorsa a zsidónak.
Ami csillogó, hamis arany; talmi.
Öreg anyóka; akad szavam mégis
Téged vigasztalni.*

*Költő vagyok; és hirdetem már régen
erős hitemet, forró reménységem.
És bármennyi harc s bármily súlyos vád van,
visszakapod elvesztett gyermekedet
majd az unokádban,*

J. Steinhardt: *A Világváros kapui előtt.* – *Tore der Weltstadt.* Fametszet Leivitz „A Gólem álma” c. darabjához

H. LEIVIK (NEW-YORK): A GÓLEM ÁLMA VILÁGVÁROS KAPUI ELŐTT

Második része ez Leivik híres Gólem-drámájának, melyet kiemel a gettó szűk kereteiből és belevetít a világ-megváltás nagy problémájának közepébe. A Gólem itt már nem centrális alak, hanem tükre az eseményeknek, melyeket a Messiás személyesít meg. Az első részben a Gólem csak epizód-alak volt, egy pillanatra megjelent Élijáhu próféta kíséretében, hogy megmentse a szorongatott zsidóságot, majd visszatért száműzetésébe, a sivatagba. Itt, a sivatagban, megtelik messiási vágyakkal, nyugtalansággal. Majd évszázadokon át nyugszik elrejtve a tetőgerendák alatt, szent iratok foszlányai között és mindig erősebb és erősebb lesz benne a vágy, hogy kiragadja magát merev tehetetlenségéből, hogy új, második életre keljen. Ezzel együtt nő benne az álm, a sóvárgás a *Messiás, Dávid fia* után.

Fölkel és fölveszi a Messiás alakját, végigálmódja a megváltás művét, az álm valósággá válik, a Messiás megérkezik.

Az idők végén, meséli a legenda, a világ Góg és Magog zsarnoksága alá kerül és akkor elérkeznek a messiási idők. Megérkezik a *Messiás, József fia*, ő az előhírnök. Azután támad föl az igazi *Messiás, Dávid fia*, és hozza az igaz megváltást. Az eseményekben részt vesz *Armilus*, ki a legenda szerint asszony-alakú kőből származik. Leivik drámájában Armilus mint próféta lép föl, aki hirdeti a Mának és Énnak jogát. Őt győzi le Dávid fia, a Dávid törzséből származó Messiás. Armilus segitőtársa *Lilith*, a legendabeli démon-királynő, és a Talljan, a *Hóhér*, az Erőszak és Zsarnokság szimbóluma. Míg az igazi Messiás, Dávid fia, segítségül kapja *Debórát*, az ő keze az első kéz, melyet megilletődött szerelemmel érint. *A Messiás megjelenik a Világváros kapui előtt.* Az egyik oldalon áll a Hóhér, másik oldalon a köpenyébe burkolt Armilus.

ARMILUS (a fehérlovas futárhoz): Menj és mondd Magog királynak, így szól a próféta, a nap ma ragyogó fénnel szállt föl Magog feje fölé. Utolsó csatájának órája ez. És Góg elesik az utolsó ütközetben. Súlyos láncokba csavarja Magog király Góg kezét-lábát és idehozza fogolyként. Ben József, a lázító fölkelő, a nyomorult tömegek vezére börtönbe kerül s a hóhér kezére. A nép hűséges Mágog királyhoz és nem akar megváltásokat, nem akar Messiásokat, és Armilus, az igaz próféta is hűséges Mágog királyhoz, áldását küldi neki.

(A fehérlovas futár elsiet az üzenettel, Armilus a hóhérhoz közeledik.)

HÓHÉR: Ki vagy?

ARMILUS: Próféta. Légy áldott.

HÓHÉR: Köszönöm. Társa vagy te Ben Józsefnek és nevében prófétálsz?

ARMILUS: Prófétálok, — de ellene.

HÓHÉR: Mióta?

ARMILUS: Hiszen fontos csak a *ma*.

HÓHÉR: Akkor hát *Ma* prófétája vagy?

ARMILUS: Elfogadom a címet!

HÓHÉR: Nekem nincs címem — s így is jó. Fő az erő, vagy erőszak, különösen ilyen mai „messiási időkben”, amint mondják...

ARMILUS: Mit csinálnak a Messiás-hívők a börtönökben?

HÓHÉR (nevet): Várnak a Messiásra!

ARMILUS: Nem fognak már soká várni.

HÓHÉR: Hogy érted?

ARMILUS: Messiás, József fia mindjárt idekerül a kezeid közé.

HÓHÉR: Már készítettem cellát a számára! Emberei várnak rá. Szép kis társaság, koldusok, rongyosok.

J. Steinhardt: *Holdvilág. — Mondnacht. Fametszetek Leivik „A Gólem álma“ c. darabjához (Habimah)*

sak, sápadt kézművesek. Padlásán találták őket, Debórah padlásán, ahol az agyag Gólem hever a porban. Igaz ez? Azt mondják, valami történt a Gólemmel... Mi az, Próféta, reszketsz?

ARMILUS (extázisban): Indul, jön, ugrál a hegyeken, átszökdel tengereken és közeledik...

HÓHÉR: Kicsoda?

ARMILUS: Az ember, a tiszta, az együgyű, a gyermeklelkű. Világít léptei alatt a sivatag homokja, fejek hajolnak feléje sziklák közül és ő hordozza gyermeki szívét magában és nem tud mit kezdeni vele...

HÓHÉR: Hívd csak ide! Én tudnám mit kezdjek vele...

ARMILUS: A városon túl van egy utca, az utca közepén áll egy kő. Magas márványkő, alakja, mint asszonyé — az anyám. Jó, hogy nem ördög szült e

világra... Az utca népe, tolvajok, táncosok, énekesek, költők, harcosok, remeték, eretnekek és messiáskeresők... Arcukon és szemükben lobog a vágy új világ után és esti alkonyban körtáncot járnak, egymást ámítva, tüzelve szavakkal...

(Katonák hozzák Ben Józsefet, Lilithet és hívek csoportját. Valamennyi láncba verve. Hóhér kinyitja a börtön kapuit. Ben József meglátja Armilust.)

BEN JÓZSEF: Higyjek szemeimnek? Áruló vagy, Armilus?

LILITH: Áruló!

BEN JÓZSEF: Nem prófétáltál-e rólam? Nem hívtál, buzdítottál s hordoztad szavaimat a nép közé? Nem hánykódtál-e velem padlásokon, készülve az utolsó harcra Mágog zsarnoksága ellen? És most te csaltál börtönbe?

ARMILUS: A *Ma* prófétája vagyok!

J. Steinhardt: *Előváros. — Vorstadtstrasse. Holzschnitte zu Leivik: „Der Golem träumt“ (Habimah)*

J. Steinhardt : A Sivatag. — Die Wüste. Fametszetek Leivik „A Gólem álma“ c. darabjához (Habimah)

BEN JÓSZÉF: Elárultál, a világ zsarnokának, Mágognak, Armilus!

ARMILUS: Némítsátok el, sérti Mago királyt!

LILITH (katonákhoz): És ti tűritek ezt?! Hogy hörtönbe vessék Megváltókat, aki megszabadítani jött Mago kegyetlenségéből, háborúból, szegénységből, éhségből?!

ARMILUS: Börtönbe vele! Ott kóstolja meg a megváltás ízét...

BEN JÓSZÉF: Megyek az én utamra... Megyek. (Kinyilik a kapu, katonák belökik, mögötte kullog Élijahu öreg koldus alakjában, utána surran, nép gyülekezik a kapuk előtt, katonaság szétkergeti a tömeget. Megjelenik hirtelen a kapuk előtt két ember, Chanina, a Messiás, Dávid fia. Kopognak a nagy vas-kapukon, azok megnyílnak. Lánccsörgetés hallatszik a börtönökből. Az ajtó előtt megjelenik a hóhér, föl-emeli pallosát a Messiásra — de keze megmerevedik.)

ZELK ZOLTÁN: SORSOM FUTÓ HOMOK

*Ki verte be az ablakot, de a parittyá szelénél is gyorsabb a nevetés útja:
a gúny, ami a csínytevő ajkáról mállott le,
hamarébb éri el a magányos homlokot.*

*Ó, ez a gonosz kuncogó fecske
dohos fogak fészekaljáról útnak induló —
szárnyait bevájja az alvó szemekbe,
míg csőre megsebzí a pihegő halántékot.*

*Bárgyu hamlok! téged kell most szidnom,
mert sorsom látom vergődésedben —
mily riadt ébredésed, mily félszeg a mozdulat,
ahogy felbúsz az éjszaka setét párnáiból.*

*A keserű ív, ahogy visszahullasz,
átkot tép ajkamról, mely csöndes imává foszlik:
néma bukásodban enmagam halálát,
jeltelen múlásom látják szemeim.*

J. Steinhardt : Háztetők. — Dächer. Holzschnitte zu Leivik : „Der Golem träumt“ (Habimah)

J. Steinhardt műtermében — J. Steinhardt in seinem Atelier

HIRSCH PATAI ÉVA (JERUZSÁLEM): EGY FESTŐ UJJÁSZÜLETÉSE

Több mint három és fél éve, hogy egy hajszolt ember érkezett az országba, fáradtan, üres kézzel, európai hírnévvel. Berlinből jött, azzal gyanúsították, hogy titkos leadóval megzavarta Hitler rádió-beszédeit...

Jacob Steinhardt, a festő, sokat hagyott Berlinben. Műtermet, korabeli bútorokkal berendezett lakást, könyveket, híres kottagyűjteményét és még sok mindent, tárgyakat és dolgokat, amik hozzájárulnak az emberhez egy-két évtized alatt.

Steinhardt előbb Tel-Avivban telepedett le családjával. Felesége, Minni Steinhardt-Gumpert, az ismert dalénekesnő, érdekes ruhákat tervez férje műveihez, az egyes képek tartalmához és színtónusához alkalmazkodva. A művészi keretokről a német sajtó is elismeréssel emlékezett meg. A hébert már szinte anyanyelvként beszélő kislányuk legutóbb a rádió héber gyermekóráján szerepelt. A Steinhardt-család nem maradt soká az amerikai tempó zajában fejlődő Tel-Avivban. Megfogta őt, a festőt, Jeruzsálem szépsége és különösen egy eldugott, romantikus pont: a Schatz-udvar a Bezalel-múzeum mögött.

Magas kőfal veszi körül a kertet, régi vert vasajtó vezet az udvarba. Hatalmas fák lábainál színes virágágyak, sötétzöld ritka kaktuszok tömege. A műteremajtó a kert túlsó végén, balra nyílik a festő magánlakása. A műterem kétszemeletnyi magas, óriási. Köröskörül könyvespolc, nyersfából, minden a festő kezemunkája. Szinte teljes zene- és művészettörténet.

Ebben az örökké hűvös, hangulatos teremben dolgozott az elhunyt Boris Schatz, a Bezalel-múzeum alapítója, a palesztinai zsidó művészet úttörője.

Steinhardt, akit fehér-fekete fametszetei tettek híressé, itt, Erec Jisraelben a színek festője lett. Mint legtöbbször az európai bevándorlók közül — ő is átalakult. Steinhardt, a fametsző, a szürke tónusok művésze meg akarta festeni Jeruzsálemet. Színeket érzett a kezében, csöndes, meleg színeket, tengerkék égbolt, sárga utcák, rózsaszín köházak jelentek meg a vásznan. Jeruzsálem után Tiberiast festette. Itt, ezer méternyire Jeruzsálem alatt, a Genezáreth partján, tomboló trópusi színek közepette Steinhardt gazdag lett erős tónusokban, forró színfoltokban. A hűvös, pasztellszínű Jeruzsálem, a forró, színdús, tropikus Tiberiás átalakították Steinhardtot, a festőt. A közel ötven éves művészt újjáteremtette Paleszina. Kikergette fölényes, fekete-fehérrel körülhatárolt nyugalmaiból. Kényszerítette, hogy elismerje a trópusi tájakon uralkodó színek hatalmát, az aransárga Nap erejét.

(Nehéz ezeket a meleg napkeleti színeket a reprodukció egyszínű technikájával visszaadni. És talán inkább ad fogalmat róla az ő sajátos hangulatú jeruzsálemi fametszetsorozata a maga megkapó fény- és árnyékjátékával sejtetve a színek dús lehetőségeit és változatait.)

A régi, galuth-sötétség emlékei keverednek a palesztinai fényfoltokkal Steinhardt Gólem-díszleteiben.

„A Gólem álma“ misztikus színmű, szerzője Leivik. A világhírű „Habimah“ színpad játssza Palesztinában. Alapeszméje a „der reine Tor“ motívum, mellyel már Amfortas-mondában is találkozunk. De a zsidó legenda nem válhatott wagneri-opera ragyogásává — az örök zsidó megváltás utáni vágy melancholikus álmodozása maradt.

A tiszta, egyszerű, együgyű ember, a Gólem, ki nek kezéhez nem tapad vér, megmenti a világot. A világot, melyen a háború uralkodik, harc, sötétség, kétségbeesés, gonosz démonok, fekete erők. Csak a Messiás mentheti meg az Embert; csak az ártatlan, tudatlan, tiszta Lény győzheti le a mindent tudni vélő, teljes erkölcsi pusztulás felé rohanó Rossz szellemét...

Ehhez a színműhöz újszerű, eddig ismeretlen jellegű díszleteket alkotott Steinhardt. Fametszeteket vetítenek a színpad hátterét képező vászonra és a színpadról színes fénnel vonják be az egészet. Így a díszlet színes fametszetként hat. Ez a színek végső diadala Steinhardt, a fametsző fölött. A szín uralkodik a metszeten. És valóban, röviddel a „Gólem álmanak“ premierje után Steinhardt elkezdett kis színes fametszeteket készíteni.

„A Gólem álmanak“ díszletei páratlanok a maguk nemében. A héber sajtó szinte többet beszélt a díszletekről és kosztümökről, mint a darabról magáról.

Ekkor fedezte fel és sajátította ki a maga számára a palesztinai publikum Steinhardtot. A kiállítás, melyet pár hónappal a Gólem-premier után rendezett Jeruzsálemben, majd Haifában, számtalan művásárlón kívül kairói meghívásokat is hozott. Legközelebbi kiállítása a szomszédos Egyiptom fővárosában fogja népszerűsíteni a nevét.

Steinhardt sokoldalú. Most Agnon, a híres héber író elbeszéléseit illusztrálja. Fába metszi a rajzokat, melyeket még Berlinben készített Patai József Kabbalájához. Ezek a Kabbala-illusztrációk talán színes fametszetek lesznek végső formájukban. Ki tudja?

Mint ahogy nem lehet tudni, hogy Steinhardt, a festő, hol áll meg erec-izraeli átalakulásának útján. Másodszor éli most művészetének keletkezését. Másodszor válik festővé. És bár eddig is hangsúlyozottan zsidó-festő volt (ki ne emlékezne pompás Haggadájára) mégis most válik egészen a miénkké, most, hogy Erec-Izraelnek szenteli életét és művészetét.

Most a művészi és emberi újjászületésnek azon a pontján van, amikor szinte megtagadja, amit eddig alkotott, elhárítja magától eddigi életét. Előveszi régi műveit, nagy, súlyos, mindenütt ismert képeket — és átfesti őket új színekkel. Megmártja őket Erec-Izrael fényében. Újjáteremti őket.

Mint ahogy őt újjáteremtette az Országba való feljövetele.

1. Steinhardt : Szeferd negyed Jeruzsálemben — Sefardisches Viertel (Foto Bernstein, Jerussálem)

S. J. AGNON: FÖNT ÉS LENT

„Isten ül és létrákat épít.“ Ezt a midrasi idézetet vette S. J. Agnon mottóul egyik legmélyebb elbeszélésehez, melyet a Schocken-Verlagban megjelent műveinek német fordítása alkalmából kivonatossan közlünk. Abból a motívumból indul ki, amely más irodalmakból is ismeretes, hogy a szerencsének bizonyos csúcspontján jön a sorsfordulat, amely a kereket lefelé fordítja. A héber elbeszélésben azonban ez az istenhitnek és bizalomnak alapeszméjévé mélyül.

Rabbi Chanan Abba nagyon gazdag volt, selyemmel, atlással és bársonnyal kereskedett. Minden sikerült neki. Kifelé került a fényűzést, boltja egészen szerény volt, de mindenki tudta, hogy „aranybánya“. Egyszer Rabbi Chanan Abba Laskovitzba utazott a vásárra. Vidám volt, mint rendesen. Útközben leszállt a kocsiról pár percre és visszatért, tovább hajtott és egyszer, amint zsebébe nyúl, észreveszi, hogy a pénze eltűnt. Gondolta, hiábavaló volna visszatérni és keresni, amikor ennyien utaznak most ezen az úton a vásárra. Sorsába heletörődve folytatta útját és Laskovitzba érkezve nem vásárolt semmit, mindenkinek kifogást mondott és üresen indult hazafelé. Amikor arra a helyre került, ahol pénze elveszett, megpillantja az úton tárcáját, gondolta, üres, mégis fölvette és íme, nagy bámulatára, egy ezüst sem hiányzik belőle. Erre szomorúság öntötte el a szívét és végtelen fájdalom. Egész úton egy szót sem szólt kísértőihez és amikor ezek kérdezték, mi baja, hirtelen sírásba tört ki. Útközben elaludt, szörnyű álmok gyötörték, mindenét ellopták. Majd hazatérve, elébejött a családja. Hiába kutattak az ajándékok után, Chanan Abba néma szomorúsággal állt előttük és nem felelt kérdéseikre.

Házába azonban mintha új szellem költözött volna bele. Felesége, aki évek óta szállókúrára szokott utazni Magyarországra a menyével együtt, egyszerre csak Franzensbadba kívánczolt és addig fenyegetődzött, míg végre odaengedte. Rengeteg ruhát készítettek az útra és egész vagyont költöttek el. Leányát talmudistához adta férjhez, kinek rabbiállást akart szerezni, de ez igen sok pénzébe került, mert több a rabbi, mint amennyi a város. A választáson pazarolta a pénzt, mialatt felesége, fia és menyé a fürdőhelyen költek. Hazatérve, nem akartak többé a bolthan kiszolgálni. Megszokták a nagyvilági életet. Fényes bútort rendeltek, ragyogó szőnyeget, cselédséget fogadtak. Rabbi Chanan Abba vejének erős vetélytársa támadt a spinovkai rabbinátsi harchan: a város téglagyárosának vejében. Mire rabbi Chanan Abba új téglagyárat épít vele szemben és hábeli tornyokat halmoz föl kész téglákból, lenyomja az árakat, adósságokba keveredik, hitele meginog, kezdik rebesgetni róla, hogy váltói már nem érnek semmit. Közben a fia cikket ír sógorának vetélytársa ellen, megsérti benne nemcsak a gazdag családot, hanem a városi hatóságot is, mely a választási korrupciót tűri. Egy ujság közli a költői művet „tanulságul és épülésül Izráelben“. Egyszerre csak beidézik a kapitányságra a fiatalembert. Te vagy-e ennek a cikknek a szerzője? — hangzik a kérdés. A stílista büszkén feleli: Igen! Mire a kapitány ráförmed: Hogy merészkedtél a hatóság ellen támadni? Int a rendőrnek és letartóztatják. Rabbi Chanan kétségbeesve értesül a szerencsétlenségről. Szétroncsolt vagyonát fiának kiszabadítására áldozza. Közben kiürül az üzlete. Eladók és vevők egyaránt

kerülnek. A téglagyár megbukik. Fokról-fokra süllyed, míg végre koldushottra jut.

Vándorol városról városra. Már meg is szokta a kéregetést. Templomok sarkán imádkozik keservesen és várja, hogy valaki megkönyörüljön rajta. Egyszer, pénteken, egy városba kerül, a község elnökéhez megy és amikor kinyújtotta a kezét, az egy aranyat nyújtott feléje. Nem tévedés-e? — kérdezte Rabbi Chanan Abba jámboran. — Nein, — felelte amaz, — jöjjön csak hozzá péntek este és legyen vendége egész szombatra. Rabbi Chanan Abba a helység fürdőjébe ment, hogy tisztán jelenhessen meg csodálatos vendéglátója előtt. Itt találkozott koldusokkal, akik a város jótévedői fölött gúnyolódtak. Rabbi Chanan Abba elbeszélte nekik, hogy egy arany dukátot kapott az elnöktől, aki meghívta szombatra. A koldusok kacagni kezdtek rajta, nagyzó hazugnak nevezték. Átkutatták a ruháját és megtalálták az aranyat. Erre darabokra tépték öltönyét, fehérneműjét, további aranyak után kutatva. Majd otthagyták Chanan Abbát meztelenül a fürdőben. Amikor Chanan Abba így látta magát meztelenül, elkezdett örömeiben ugrálni és táncolni. A fürdőmester meghallotta, azt hitte, örülten van dolga és rázárta az ajtót.

Közben befejezték a templomban az imát, az elnök ke-reste vendégét, végre megtudta, mi történt. Ruhát küldött a szegény embernek és házába hozatta. Kiddus után elmondotta neki, hogy ő az, aki könyvelő volt nála gazdagsága idején és most meg akarta hálálni jóságát.

— De miért táncoltál örömdobban a fürdőben — kérdezte —, míg akkor, amikor az úton megtaláltad pénztárcádat, sírtál bánatodban?

Rabbi Chanan Abba felelt: Az ok ugyanaz. Akkor szerencsém csúcán éreztem és tudtam, hogy most majd lefelé görbül a sorsom. Most pedig, hogy meztelenül hagytak a fürdőben, tudtam, hogy ebből a mély süllyedésből már csak fölfelé vezethet az utam és ezért örvendtem, hívva a Gondviselésben.

És valóban nem tartott sokáig és Isten segítsége visszadta Rabbi Chanan Abbának mindazt, amit elvesztett.

J. Steinhardt : A messiásváró (Fametszet)

S. J. Steinhardt: Fönt és Lent. A zsinagóga (Fametszetek S. J. Agnon elbeszéléseihez)

S. J. AGNON (JERUZSÁLEM): A NAGYTEMPLOM

*Mily nagy a te jóságod, melyet
megőrzöl jámboraid számára.*
Zsolt. 31.

A gyermekek az iskola udvarán játszadoztak egy nyári délutánon: bujósdit, negyven rablót, Dávid küzdelmét a Góliáttal, a főpapot, aki a harcosokat válogatja, azután belefáradtak ezekbe a játékokba és az jutott eszükbe, hogy felépítik a Szentélyt. Tegnap „tisa beav” volt, mondták, az a nap, melyen az ellenség lerombolta a Házat, ma pedig elkezdjük újra felépíteni.

Rögtön lángra gyulladt a szívük, felgombolták kabátkaikat, megvizsgálták cicitjük szálait, vajjon rendben vannak-e és ünnepélyesen kijelentették, hogy nincs közöttük semmiféle gyűlölködés, vagy ellenségeskedés, Isten ments, mert hiszen csakis az oktan gyűlölet miatt, amely elharpódzott Izráel kebelében, pusztult el a Szentély. Aztán belekezdtek az építkezésbe... Az egyik egy tele zsebnyi agyagot hozott, a másik egy markonyi vizet, ez egy követ és amaz egy fél téglát és, addig is, amíg megtalálják a Sámirt, fogaikkal harapdálták szét a köveket. Majd sorra lefeküdtek a földre és ásni kezdtek, az egyik egy kővel, a másik az ujjával. Kezeik tele voltak munkával és szájuk tele dallal:

*A magasságos felépíti az ő házát hamar, hamar,
Isten, építsd fel házadat, építsd fel hamar.*

A sírásó fia azt mondta, hogy most már, ha fölépül a Szentély, el fog jönni a Messiás, fel fognak támadni a holtak, nem lesz a világnak többé sírkövekre szüksége és akár, ha el is venné az összes kifaragott köveket, apja nem fogja akadályozni. És a rabbi fia megígérte, hogy hoz nekik egy könyvet, oly nagyot, mint egy gemara, amelyben benne van a Szentély és az összes szent edények képe, hogy legyen mintájuk a ház felépítéséhez. Sőt mi több, holnap el fogja hozni apjának, a rabbinak szombati sapkájáról a díszeket,

melyek rézből vannak, mert hiszen aligha találni alkalmasabb anyagot, amelyből a rézoltárt lehetne formálni.

Ásás közben egy darab fára bukkantak. Tovább ástak és ime egy tetőcserephez hasonló valamit találtak és teljes erejükből nekifogtak, hogy kihúzzák a földből és énekelve kiáltottak: „Óh Isten, segíts hát!”

A kiáltozásra előjött a tanító.

Rabbi, mondták a gyerekek, tetőcserepet találtunk; és tovább ástak, amíg csak egy második cserepet nem találtak.

A tanító látta ezt, lehajolt maga is, belenyúlt a gödörbe és még egy egész sor cserepet talált, melyek egymással össze voltak kötve, mint egy cserepsor a tetőn. És erre így szólt: „Segítség az égből! Az esős napok közelednek és Ő, áldott legyen a neve, küld nekem valamit, amivel kijavíthatom házam tetejét.”

Közben estére hajlott a nap és a tanító hazaküldte a gyerekeket és a minchaima idejéig összegyűjtötte házanépét, hogy segítsenek neki a keresésben.

Ástak és cserepet cserep után találtak. Tovább ástak: cserep cserep mellett. Ha nincs valami varázslat a dologban, talán egy ház teteje van itt. Csak néhány nap mult el és már félre volt takarítva az egész omladék és ime, egy nagy háztető tárult fel előttük.

Összeesődült erre az egész város és akik látták, azt mondták: Egy ekkora tető! Ekkora tető! Bizonyára palota van alatta és ez a palota teteje.

És ekkor először arra gondoltak, ami egy gróffal történt valamikor, akinek a felesége szemet vetett más férfiakra, mire a gróf összehívta őket mind egy nagy lakomára és miközben ettek és ittak, tüzet gyújtatott az összes ajtók és ablakok előtt, úgy hogy mind a bentlevők megfulladtak.

Erre gondoltak és féltek a tető közelébe menni. Ekkor parancs jött a kormánytól, hogy ki kell ásni a házát. Hát erre aztán körülásták a dombot a tető körül és ime sok skarlátvörös ablak lett láthatóvá. Most megismerték a kor-

J. Steinhardt (Jeruzsálem): Noé és a Galamb az olajfaággal — Noah und die Taube (Foto Bernstein, Jeruzsálem)

mány emberei, hogy a ház istenháza volt és elkergették a zsidókat mondván: szent terület ez.

És mincha és márivima között hosszú sóhajokat hallani a régi tanházban: ki tudja, hátha egy zsinagóga volt! Hiszen írva van a rabbik döntéseiben: „*Buczacz Jaslovitz mellett.*” Tehát Jaslovitz nagyobb volt mint Buczacz és nagyjelentőségű község volt Izraelben. És ha nagy volt, és ha jelentős község volt Izraelben, hol van akkor a nagy temploma? A sok sírkőn kívül semmiféle jel nem tanuskodik arról, hogy itt valaha zsidók éltek.

És a régi tanház, milyen kicsi is az! A tető meghajlott és befelé esik és a padló, amely omladék alatt van, mindjobban emelkedik. És azokban az órákban, amikor Izráel szíve felemelkedik Istenhez, valóban szűk a hely a sok, túlfutott sok kéz számára, amely ki van nyújtva, hogy hirdesse az Ő nagyságát, áldott legyen. A deszkák mindinkább megrokkantak és elszúvasodnak. Magányosan pusztul a szent Frigyszekrény, függőnye reszket, mint egy síró menyasszony és Izráel titkos szimbólumának, a galambpárnak a szárnyai le vannak törve. Ime a „félelmetes napok” jönnek, a város lakói, Istennek hála, termékenyek voltak és sokasodtak. Már a múlt évben sem találtak mind helyet a tanházban, mi lesz még ezidén?

A dombon pedig ásnak és ásnak és mindig több és több emelkedik ki egy pompás épületből. És amikor Elul napja felkél a skarlátvörös ablakok fölött, ime elárasztanak mindent szép, meleg színekkel. Régi idők — régi paloták.

Még néhány nap elmult és a domb köröskörül fel volt ásva és a ház szabadon állott a helyén.

És megtalálták az ajtót és ime he van zárva. És hívták az ácsot és a lakatost. És a mesterek fáradoztak, de a kapu nem nyílt meg és erre megpróbálták betörni, de semilyen eszközzel sem sikerült.

És mialatt ott álltak a kapu előtt, egyszerre csak hangot hallottak, mely a házból jött. És így szóltak: Csak egy lélek, mely nem talált nyugalmat a sírban, panaszkodhat imígyen, és elfutottak életüket féltve, hogy meg ne találja őket a halottnak szelleme és kárt ne tegyen bennük. És előhívták a zsidókat, hogy azok folytassák munkájukat.

És a zsidók jöttek és meghallották a hangot, amely a házból hallatszott és ime olyan volt a dallama, mint a zsidók hangjának lejtése. És figyeltek a hangra és szavakat hallottak: „*Mily szépek a te sátraid, Jákob, és lakhelyeid, Izráel!*” És amikor reábocsátották a kezeiket a kapura, az feltárult előttük önmagától.

És bementek és maguk előtt látták a nagy templomot. És az a nagy templom, amely ott áll mind a mai napig.

És a templomban sárgaréz- és cingertyatartók vannak és egy vörösréz medence és egy olajfa-szekrény tele tóratekercsekkel és fölötte két ikergalamb röpdös és a galambok szárnyai ezüsttel vannak fedve és egy nagy imakönyv fekszik az előimádkozó asztalán, drága őzbőrből való pergámenre írva és minden ép és teljes volt a templomban, csak az örökmécses volt közel az elalváshoz...

DR. KECSKEMÉTI LIPÓT

Országhatárokon át, Izráel táborának messzi egyetemességébe hallatszott évtizedeken át doktor Kecskeméti Lipót főrabbi szava és a Mester emlékét — emlékezetét nemcsak kincses hagyatékának értékálló státusa őrzi számunkra, de ennek a betűvagyonnak páratlanul egyéni, sajátosan eredeti, ebben az eredetiségben klasszikus lényege, s ami a lényeghez tartozik, megkapó formai újszerűsége is. Mindig oda kellett figyelni arra, amit Kecskeméti Lipót mondott. Miért? Egyszerűen azért, mert akár a szószéken állott, akár ugyanezzel az áhítattal tollat vett kezébe, neki mindig volt mondanivalója. Több mint negyven esztendőn át vezette hűséggel és szeretettel nyáját, de gyülekezetén kívül az eszmei közösség kötelékébe tartozó nagyobb Kehila, főiskolák, rabbik, gondolkodók, írók, publicisták, közületi téreken dolgozó vezérek és katonának várakozással és szomjúhozással lesték a szavát. (Ezt valahogy nem tudta és halkan, szerényen járt-kelt közöttünk). Mindenki érezte, hogy Kecskeméti Lipót a Halácha négy rőfjének zártságában, vagy túl e zártságnak világokat átfogó határain: a maga lábán jár. Láttuk, hogy célokat jelöl, hogy utakat mutat, hogy tévességeket és tévedéseket bont meg és nemcsak bátorsága van arra, hogy hagyományok desztillált tisztaságában új utakat is mer vágni, de megvan ehhez az elhivatottság felkentségében és sugallatában szárnyaló zsenialitása is. A Sechinacsókolta szellemiségnek ihletett lángja és mennyei tüze lobog, parázslík Jeremiásról és Ezsajásról szóló fenségesen grandiózus munkáiban (amelyeknek zsengeivel a Mult és Jövő hasábjait díszesítette a dicső alkotások el nem muló emlékezetében áldott szerző), de belső, gyakran magát emésztő tűz foszforeszkált minden-minden bötűjében. (Szerette ezt az ízes ő betűt élőszavában és írásában).

Külön helye van Kecskeméti Lipótnak az Igehirdetők sorában, külön helye van a zsidó Írásmagyarázat, a zsidó bölcelem, a zsidó tudomány és publicisztika munkaterületén. Ahogy olvassuk időszerű és eljövendő idők számára szóló írásait, megdöbben bennünket az érzés: ez a Levita az örökkévalóság hívó hittől áthatott szemléletében dolgozott négy évtizeden át. Teljes vértetében a tudás mérhetetlen sokoldalúságának, prófétai lendületében az inspiráltságnak és mindig és mindenütt: a legmesszebbmenő felelősségérzet vállalásának magátólértetődöttségében és erejében. Emlékeznek-e még gyülekezetében és tanítvá-

nyainak nagy seregében a maiak az idestova negyven-évvel ezelőtt elhangzott iskolaavató szózatára, amely zsidó gyermekpalánták nevelésében ragyogó szintézis zsidó sátorát vont a természettudományos haladás és a vallás emberformáló cölöpzetére? És jó lesz újból elolvasni, amit idestova huszonöt éve írt, az „Egy zsidó vallás van-e, több-e?” című bátor munkáját, amely a művelt egyéniség szabadságának — a modern zsidóság vallásfilozófiájának ködösségében olyan tüzeket és világosságokat gyűjt, aminőt egyesegyedül csak olyan egyéniség szava, hangja tud lángrollobban-tani, mint amilyen egyedülvalóságában, sokszor magavállalta izoláltságában Kecskeméti Lipót volt.

„A zsidóság álma, hogy az idők életében a magáénak érezhesse minden egyes fiát; valóság az álma: csak az egyesek érzése kell hozzá, hogy igazi fiai a zsidóságnak, ahogy az időkben él a zsidóság. Ez az egység hordozója: az egységes történeti tudat. Benne a zsidó élet folytonossága: a nagy áthatottság a zsidó élet értékétől; és minden egyesnek valamilyes aktív része a zsidó életnek abban a folytonosságában. Nem a zsidó élet anyagának és szokásainak teljes egyformasága az; nem is a zsidóság beidegzésének egyreszabottsága: hiszen a műveltséggel és tanulatlansággal nagy különbözőségek járnak vele; nem kell a történeti tudat egységességéhez a közös szervezetbe fogottság sem: egy-egy ország zsidósága két csoportba, háromba, százba is vágódhatik; sőt a különszakadtság a más-más szekta, más felekezet természetéig is kiéleződhetik, — csak érezze a lélek, fogja tudatába a lélek, hogy ő is eleven része a végtelen zsidó életnek; hogy eleven része a már ősidőkben, már Ábrahámmal történeti erővé lett zsidó népléleknek.“

A zsidó valóság zsidó álmának ezt a konkrétumát az „Egy zsidó vallás van-e, több-e?” hatalmas gondolataiból írom ide. De ide kellene írni régi Hirdetéseiből és elnémult Üzeneteiből százat és százat, — mindegyik más és más sugárzásban és fényességben láttatná előttünk a nagy Fejedelmet, akinek elhunytával — Zécher cadik livróchó — koronája és ékessége hullott le Izráelnek.

Zsidó álmoknak álomlátója bevonult az Örök Életbe, — és itt áll előttünk Kecskeméti Lipót életmunkája: kincses nagy értékének egészében. Eljövendő nemzedékek ülnek tovább a Mester lábainál...

DR. HAJDU MIKLÓS

RITTER DEZSŐ: LÁTOGATÁSAIM A NAGY ROTHSCHILD-ZSINAGÓGÁBAN PÁRIZSBAN

Naplemente péntek este Párizsban....

A zsidók az istentiszteletre készülnek. Néhány-száz lépésre a nagy operától, a Rue de la Victoire-ban emelkedik a világhírű Rothschild-templom. Az istentisztelet, amelyet a franciák „Le service“ vagy „Le culte“ neveznek, nyári estéken hatkor kezdődik.

Amint az ember az előcsarnok lépcsőin halad fel, perselyeket csörgetnek feléje és amint belép az istenházába, tágas, magas, impozáns templom belseje tárul elé. Két női karzat

felett, amelyeket csak nagy ünnepeken használnak, — mert máskor a hölgyek is a földszinten helyezkednek el, — emelkedik egy harmadik is, ahová az engesztelőnapon mindenki felmehet jegy nélkül. A frigyláda közelében csak rabbik ülnek. A tóraszekrény jobb oldalán, faragott tölgyfaszekében, — amilyen gót stílusú székesegyházakban látható, — foglal helyet a patriárka kinézésű Izrael Lévy, a francia nagy rabbi. A törvénytábla másik oldalán látjuk Julien Weilnek, Párizs főrabbijának szikár alakját. Ott látjuk még a frigyláda közelében Keplert, a Rothschild-templom ifjú lelkesét. Abban az ornátusban vannak, amely minden egyház papja részére egyöntetűen kötelező. Hatalmas karimájú fekete kalapot és ugyanolyan színű reverendát hordanak, úgy hogyha az ember nem a Rothschild-templomban látja őket, hanem az utcán, nem tudja, hogy rabbi az illető vagy „curé“, plébános vagy „pasteur“, lelkész. A templomszolgák a lépcsőzetes oldalulések előtt állnak szabályos távolságra egymástól, talpig feketében, rektori vagy polgármesteri díszláncal a nyakukban és olyan díszsisakkal, amelyeket diplomaták hordanak. Az első pillanatra meg voltam lepődve, midőn láttam őket, csupa válogatott reprezentábilis férfiak, csak mikor észrevettem, hogy imakönyveket hordanak szét a hitközségi tagok között, miután lekezeltek az illetőkkel, akkor kezdtem rájönni, hogy nálunk sámesznek hívják őket.

Pont hat óra. Az istentisztelet megkezdődik. A templom hajói a hívő lelkekkel megtöltve, a kántor az almemoron, — amely nincs ugyan a templom közepén, de nem is egészen a frigyláda mellett, — recitálja az imát. A hatalmas templomban nem nagyon érteni a szavát, ezért a főünnepeken hangszórók továbbítják a harmadik emeletre hangját.

Majd megcsendül az orgona és az énekkar hirdeti a szombat eljövetelét. Midőn az ima befejeződik, lejön a legifjabb rabbi, az almemora és a közönség felé fordulva, francia nyelven imát mond. Gyengén hangzik hangja a hatalmas templomban. Nem lehet jól érteni, hogy mit mond, „Sabbath“ hangzik folyton az ajkáról, tehát a szombatról beszél. Azután felhangzik a „Kiddus“ ima. Utána a gyászolók előre vonulnak a frigyláda és az almemor között helyezkednek el, ahol elmondják a „Kaddis“ imát. Szeretetteljes örömmel „Bon Sabbath“-ot kívánnak egymásnak és ezzel végetért a péntek esti istentisztelet, amely körülbelül félórát tartott. A templom előtt az autók sokasága vár a hívőkre.

Midőn még világos nappal hazafelé indultam, azon töprengtem, hogy vajjon szombat délelőtt is ilyen sokan lesznek-e a templomban. Délelőtt tíz órakor kezdődött az istentisztelet, a legnagyobb forgalom idején és éppen úgy megtelt a templom a hívő lelkekkel, mint az előző este. Amint körülhordták a Tórát, mindenki elébe sietett, hogy megcsókolja bársony takaróját. A legortodoxabb templomban sincs nagyobb tolongás, mint itt. A padok közepén ülők kinyújtották karjukat, hogy valóban elérjék Izrael szentségét. Háttal a frigyládának, a közönség felé fordulva olvassák fel a hetiszakaszt. A hitközségi előljáró, aki a Tóra felolvasásánál résztvesz, szakettban van, fején cylinder, kezén kesztyű, olyan elegáns, mintha nem is a hitközséget képviselné, hanem a Rothschild-családot. Valahányszor egy felhívott távozik a Tórától, megemeli a cylindert, mintha megköszönné az illető adományát. A Tórát helyére viszik, a rabbik, az előljárók és a bármicvó-ifjak, akik fekete hosszú-nadrágos öltönyben, kemény kalapban, áhitatos lélekkel, kísérik vissza Izrael örökségét. Ugyanúgy tódulnak feléje a hívők, mintha most ennél a búcsúzásnál még jobban átéreznék a Tóra szentségét. Az istentisztelet többi része már szintén nem tart soká. Körülbelül tizenegy órakor, midőn a párizsi forgalom tetőpontját éri el, elhagyjuk a Rothschild-zsinagógát. Távozáskor megtudtam, hogy kedden délelőtt lesz, miután itt az elegáns esküvőket nem vasárnap, hanem hétköznap délelőtt tartják, elmentem megnézni, hogy milyen egy esküvő Párizsban.

A frigyláda előtt van a chupó felállítva, amely alatt székek vannak elhelyezve, ahol a menyasszony, a vőlegény és az örömszülők foglalnak helyet. A szertartás megkezdése előtt az örömszülők felkérlik a rabbit, hogy áldja meg gyermeiknek frigyét. Délszaki növényekkel díszített templomban előkelő közönség foglal helyet. Nagyon helyesek voltak a kisgyermekes pantalonadrágban. A koszorúslányok fel díszített rúdon virágkosarat nyújtanak a vendégek felé, amelyben adományokat gyűjtenek a szegénysorsú menyasszonyok felsegítésére. A rabbi miután beszédében a házasság szentségét magasztalta, áldását adta az ifjú párra, a taliszt a menyasszony és vőlegény fejére borította, hogy evvel is szimbolizálja, hogy most a frigynek szentséges köteléke által egy egész életre egymásé lettek. Megszólal az orgona, a fiatal pár és kíséretük a templom előcsarnokába nyíló terembe vonulnak, ahol fogadják a rokonoknak és ismerősöknek szerencsekívánatait.

Somlyó Zoltán : Csak győzzetek !...

*Hatalmasoknak fölibe
sosem akartam kerekedni.
Kenyerem nem a győzelem,
csak: az igazért verekedni!*

*Verekszem. Csupa seb vagyok,
S lelkemből kirikolt a vátesz:
Hatalmasok, csak győzzetek!
Tiétek a pénz s a halál lesz!*

*S én élni fogok akkor is,
ha már kihült a szívem vére...
S felszökik tiszta lobogóm
győzelmetek ködös hegyére...*

SASS IRÉN: EGÉSZ ÉVBEN RÉSZEG...?!

Már tavasziasra fordult az idő, mikor utoljára nyitak meg a vezérigazgató úr rózsadombi villájának termei a társaság előtt. Fényben ragyogtak a falak, villámokat szórtak a kékvizű velencei tükrök és felbőgött a nagy szalon kristálycsillárja alatt a dzsessz. Ott volt mindenki, aki a Lipótváros belső- és a Belváros külső-periferiájához számított: újkeresztények; márkeresztények; majdnemkeresztények és aligzsidók, számban és összegben tekintélyes és súlyos tömeg. Lélekben és jellemben már valamivel könnyebb. Eltekintve az egyetemi tanártól, a divatos festőművésztől és a híres sebésztől, akik százszázalékig azok voltak, akiknek a többiek látszani akartak. Ők minden estélyen megjelentek, ahova meghívót kaptak és ahol a pénz összegyűlt szórakozni. A professzor nem nézhette, hogy milyen vallásúak méregdrága magániskolájának növendékei; a festőművész portréi számára itt sem talált kevésbé banális és sokkal hatásosabb modellokat és a sebész, a zsidóvallású vakbeleket is szívesen kioperálta. A többiek jól érezték magukat a rózsadombi villában. Egymás között voltak.

A vezérigazgatóék szívesen mutogatták a villájukat. Csodálatos pazarsággal vonultak fel a szobákban a művésztörténet fába, kárpitba, műmárványba és valódi bronzba éledt stílusremekei. A nagy ebédlő, egy XII. századbéli, skót kastély puritán hangulatát idézte, merev barna falócáival, alacsony ablakaival és a nagy, kecskelábú asztal fölött a fekete fafeszülettel. A nagyszalon Pompadour éremlyítően édeskés rózsaszín-arany pompájában tündökölt és a kis szalon dédanyáink biedermeier világát idézte. Az egész villa hazug ragyogásában ez a kis biedermeier-szalon volt az egyetlen őszinte folt. Ez valódi volt. A rövid, görbelábú garnitúra, mint valami óriási dakszlicsalád, ott állott valamikor a vezérigazgatóné anyjának leányszobájában, az ódon, hegynék támaszkodó pozsonyi családi házban. És merőben más életnek szolgált díszletül, mint amilyen mostanában a rózsadombi villában folyt.

Aminthogy merőben más életet látott a pozsonyi házban maga körül egykor, a kis szalon falán függő, őszszakállú férfiportré is. A szelíd, kékszemű öreg úr, lengő halántékfürtjeivel, kis kerek bársonysapkájával a fejebűjében, míg élt, a vezérigazgatóné ömeltóságának nagyapja volt. Miután meghalt, „műremek“ lett belőle. A vezérigazgatóné ugyanis tisztelte a családját és babonás félelemmel tisztelte különösen elhunyt felfelémelőit. Kidobni nem merte a nagypapát a kis szalonból. De bevallani sem akarta. Ha a vendégek egyik-másika (a már- és majdnemkeresztények gúnnyal, a valódi keresztények érdeklődve) meg-megálltak az öreg úr előtt és megkérdezték:

— Ejnye, valamelyik ős ez az érdekes öreg bácsi?!...

A vezérigazgatóné egészen könnyedén tudta ráfelelni:

— Nem, ezt a képet Velencében vettük egy régiségkereskedőtől, aki azt mondta, hogy Leonardo da Vincinek egyik kései tanítványától származik... Elég szép összeget adtunk érte...

Mire a vendégek rendszerint halványan mosolyogtak. A már- és majdnemkeresztények az asszony arcátlanságán, a keresztények a hozzá nem értésén. A portréről ugyanis szinte leordított részben a tizenkilencedik századeleji stílus, részben a vezérigazgatónéval való hasonlatosság... Ez azonban nem tartozik a történethez.

Azon a márciusi napon, mikor túl a farsangi szezonon még egyszer utoljára megnyitak a rózsadombi villa termei a vendégek előtt, még egyszer felrikoltott a dzsessz és folyt a koktél és a pezsgő, hogy hajnalban jókedvében ugató és

kukorékoló kétlábú állatsereglettel töltse meg a villát, a vezérigazgatóné bocsánatkérő mosollyal fordult a vendégei felé:

— Nem akartam a *bőjtben* már semmit sem rendezni, hiszen eleget mulattunk a farsangban, de ugye, nagylányom van, aki szórakozni akar... A gyerekek kedvéért sok helytelent kell az embernek elkövetni... Pedig én a vallással nem szeretek tréfálni...

Ebben valamennyien megnyugodtak s a szezon alatt ki nem tombolt jókedvük egész lathavetésével nekiláttak a koktélnak, a pezsgősüvegek arzenáljának, a büffének és a táncnak.

Programszerűen folyt le minden, mint mindig. Hajnalra elpusztították a büffé egész állományát, kiittak minden kihatót, csuromvizesre táncolták a frakkokat és estélyiruhákat és mire virradt, vidáman kukorékoltak és ugattak. Négy óra volt, mikor az utolsó vendégek is elhagyták a villát. Az utolsó csoport persze csupa táncos fiatalúr volt. Vidám frakkok, melyeknek anyaga, szabása, vonala, fazonja, mindene hasonlított akár egy grófi frakkhoz is, csupán a zsebe mutatott amattól lényeges eltérést. Daisy, a vezérék lánya azonban húsz éves volt és gazdag. Megengedhette magának, hogy a frakkok szabását tekintse elsősorban és ne a zsebét. Feltéve, ha a zsebben ott volt néhány nélkülözhetetlen okirat is. Például egy hiteles, még csecsemőkorából származó keresztlevél...

Daisy a balkonról még egy utolsó istenhozzádot intett vidám udvarlói felé. Egy szál vékony selyemben, derékig csupaszon, nevetve lobogtatta a zsebkendőjét a kukorékolók és ugatók felé. Az anyja szívből és vidáman nevetett s magában latolgatta, hogy a frakkok közül melyikre lehetne komolyan számítani? Buci a Központiból nagyon helyes pofa, dehát csak egy kis bankfiú és amellet egyetlen előneve sincs. A kis Döncinek előneve is van, a Belügyben is van, de annak a szülei... hm...

Sorravette a többi frakkot is. Minden eszébe jutott velük kapcsolatban, csak az nem jutott eszébe, hogy táncolt és pezsgőtől kihevült, félmeztelen lányát behúzza az erkélyről. Ahhoz ők túlmondénok voltak és Daisy túlsportlady.

A frakkok gyalog kanyarogtak le a dombról. És minden kanyarnál, mikor újra láthatóak lettek, figyelmesen visszaugattak és visszakukorékoltak az erkély felé, melyen Daisy mozdulatlanul és hűségesen kitartott, míg csak az utolsó frakk is el nem tűnt az utolsó kanyarban.

A „műremek“ a kisser szalon falán mintha mindezzel nem lett volna megelégedve. Sőt, mintha régi elégedetlenségek bántanak, napról-napra barnább lett a szépia, fehér szakálla árnyában. És a homlokán egész árkokká szélesedtek a finom redők. Nem ismerte többé ki magát az időben, az unokája házában. Hiszen, jól van, valaha otthon, a pozsonyi házban is bontottak öreg, finom butéliákat, a cigánysorról is előkerült egy-két nyivákoló hegedű, sőt jelmezt is öltött a fiatalság és úgy kacagott az éjszakában, hogy szinte a csillagok is beleremegtek. Node, ez évente egyszer volt: purimkor. Egész évben a józan szorgalomé és serény munkáé volt a nap huszonnégy órája. A „műremek“ és hitvese buzgón gyűjtötték azt a pénzt, amiből az unoka most egész évben purimot csinál... És azt sem látták soha a pozsonyi házban, hogy a ház leánya, a féltve őrzött házikisasszony éjszakának idején félmeztelenül ácsorogjon az erkélyen és utána-integessen a legényeknek... A „műremek“ sehogysem volt ezzel megelégedve. Részeg ez a ház, egész évben részeg... — gondolta firneisztes agyával... — és az unokáknak egy

csepp esze sincs, ha nem veszi észre, hogy a dédunokám, akit ők Daisynek, én meg Dinahnak nevezek, meg fog hűlni ott kint az erkélyen...

Ámde a „műremeket“ nem a teremő nevű kitűnő mester, csak egy kontár, multszázadeleji portréista alkotta s ezért a „műremek“ csak gondolkozni tudott. Beszélni nem. És ez volt a szerencséje. Mert képzeljük csak el, mit felelt volna anachronisztikus zsörtölődésére az unokája?

*

A bőjti mulatság után napon Daisy ágyban maradt. Náthával kezdődött az igazi bőjt. másnap lázzal folytatódott és két hét múlva vígan grasszált törékeny mellkasában a tüdőgyulladás.

A ház megtelt orvosságzaggal és egész évben nem használtak annyi jeget a pezsgősvödörbe és a whiskyhez, mint ezekben a napokban a jégtömlőbe. Reggeltől-estig csengett a telefon és jöttek a résztvevő érdeklődések, de a vezérigazgató és hitvese, most elfeledkeztek a monden emberek jólneveltségéről. Egyáltalán nem mentek a telefonhoz. Ott gubbasztottak, mint két ázott veréb, a lányuk ágya mellett.

Daisy szeszélyes és nyugos beteg volt. Az elkényeztetett, gazdag lány nem akarta megérteni, hogy ezen a földön nem csak táncolni, nem csak koktélozni és flörtölni, de szenvedni is lehet. Egy reggel különösen rosszkedvűen ébredt és mindenáron azt akarta, hogy a kisszalomba veszenek neki ágyat. Talán azért, mert annak ablakából le lehetett látni a szerpentinút végére, egészen addig, ahol nemrég, azon az emlékezetes hajnalon a vidám frakkok eltűntek...

A kisszalomba töltek át Daisy ágyát, de a beteg ettől nem lett jobban. Semmisem változott. Még a „műremek“ arckifejezése sem. Lázasan, nyugos, jajgatva feküdt a dédunoka, a dédapa világos szemei előtt, de úgylátszik, nem vették észre egymást. A dédapa cseppet sem rettent meg tőle, hogy a hőmérő napok óta nem akart leszállni a negyven fokról és Daisy már egyáltalán nem akart enni. A „műremek“nek úgylátszik semmi fogalmuk sincs az emberi betegségekről és nem tudják, hogy vannak betegségek, amikben meg lehet halni.

Egy napon Daisy hőmérője megelégette a folytonos negyven fokon való ácsorgást és felmászott negyvenegyre. A vezérigazgatóné kisírt szemmel, kezeit tördelve térdelt az ágy előtt, a vezérigazgató pedig nem ment be a hivatalába. A ház tökéletesen felfordult. A bútorokat összevisszatologatták a szobákban, folyton csengett, hol a telefon, hol az előszoba csengője, rengeteg vendég érkezett, egyszer egyik híres orvos, másszor másik híres tanár, egyszer a gyógyszerházból jött meg a szobalány, másszor a jeges jelentette, hogy itt a friss szállítmány... Nagy sürgésforgás volt, részeg volt az egész ház... Egészen olyan, mint az év folyamán már annyiszor és annyiszor. Csak éppen hogy a dzsessz bőgő zaja hiányzott...

A „műremek“ ultramarinkék szeme felcsillogott. Ah, tavasz közeledik, március van, most, most végre érti a sok sürgésforgást, a szokatlan élénkséget a házban. Otthon Pozsonyban, ilyen időkben ugyancsak mindig sarkaiból kifordult a ház... És halványokker füleivel leste, hogy mikor pukkan el az első pezsgőspalack dugója...

Daisy lázpiros arccal, mosolyogva feküdt az ágyában és gügyögő szavakat, selypített. Babáról és fogócskáról, diabolóról és hintalóról dalolt valószínűtlen és reszketeg áriákat behunyt szemmel és mosolygó szájjal...

— Valószínűleg a gyermekkoráról fantáziál... — mondotta a tanár halkán és objektíven, aztán utánatette. — Ez a krízis méltóságos asszonyom, nincs mit tennünk, türelmesen ki kell várnunk...

— Meggyógyul?... — sikoltotta a vezérigazgatóné fakó arccal és elkékült szájjal. — Csak annyit mondjon tanár úr: meggyógyul a lányom?

A tanár megsimogatta az anya vállát:

— Mindannyian Isten kezében vagyunk, méltóságos asszonyom...

Az anya ebből azt értette, hogy mindennek vége... Haját tépve vetette magát a tanár elé:

— Segítsen! Segítsen, tanár úr, segítsen!

A nap folyamán aztán minden hatalmakhoz elsikoltotta a segélykiáltását. Végül Istenhez is sikoltozott. És este... este... mikor Daisy hangosan kacagva mesélt valamit, amit senki sem értett...

Este, mikor felgyúltak a csillárok, a „műremek“ szemei felragyogtak. Most, most, — gondolta —, most be fognak állítani a zenészek... a konyhából hozzák a frissen sült diós- és mákos „kindliket“, paprikás hal rotyog a lábasban, a vendégek az ajtó előtt rázzák le hosszú kaftánjukról a tavaszi szagú, könnyű esőt és titokzatos, boldog mosollyal szorongatják hónuk alatt a meglepetésnek szánt „slachmomesz“-csomagot. A fiatalok valamelyik szomszéd szobában már biztosan „maszká“-nak öltöztek. Rögtön belépnek és vidám, boldog, ártatlan kacagásuktól olyan ismerős, olyan otthonos, olyan édes lesz ez a ház, mint valaha, odahaza, Pozsonyban... Piros bort fognak inni... Hiszen ebben a házban ugyanis szeretnek inni... Felcsattan a jókedv, hogy a csillagok beleremegnek... Most. Most... Az okkerfülek feszülten figyeltek...

És aztán kétségbeesett, félőrülten erőszakos, szádkadt és sikoltó szavakat hallottak az okkerfülek. Sírást, könyörgést, jajgatást, Isten nevének gyakori és odaadó felsikoltását, nyögő, hörgő, csukló, nem emberi hangokat. A gyermekükért zokogó szülők földöntúlian szenvedő hangját. És legvégül az unokája rekedt, eszelős könyörgését:

— Nagyapa, te nagy tudós voltál, te mindig jó zsidó voltál, te sokat imádkoztál, könyörögj a dédunokád életéért! Könyörögj. Könyörögj!

A „műremek“ tehát előlépett nagyapává, de úgy látszik, nem akart tudomást venni erről az előléptetésről. Vagy lehet, hogy a „műremek“ tényleg elvesztik érzéküket az emberi szenvedésekkel szemben és semmi fogalmuk sincs betegségről és halálról.

Mert a dédapa arca változatlan maradt a könyörgésre. Mintha nem is hallotta volna. Mintha okkerfüleivel a vidám purimi zaj felcsendülésére figyelt volna. Pezsgősüveg durrogásának, tánczenének felcsattanó, vidám hangjára, mely egész évben olyan otthonos volt a rózsadombi villában...

S mikor a pezsgősüveg dugója csak nem akart kirobbanni és a zene csak nem akart megszólalni, a dédapa mintha csodálkozón és rosszalólag húzta volna össze szeme között a finom ráncokat és elfakult karminajkai, mintha számonkérőn mormogták volna a térdelő és feléje segítségért, égi közbenjárásért sikoltozó vezérigazgatóné felé:

— Egész évben részeg és purimkor józan?...

És maradt, ami volt. „Műremek“, a hiedermeyer kis szalon falán.

Gyűjtse össze a MULT ÉS JÖVŐ számait. Az év végén maradandó értékű albuma lesz. Tartalomjegyzék és bekötési tábla kiadóhivatalunkban kapható. Ára 2.50 P

DR PATAI JÓZSEF: STRÓFÁK A NAGY NAPOKBÓL

Hét évvel ezelőtt a Lidón értek utól az akkori palesztinai zavargások hírei. Itálián át jöttünk Zürichből, tele reménységgel és bizalommal, közvetlenül a „Jewish Agency” lélekemelő megalakulása után. A zsidó nép legnagyobb fejeit hozta össze a nagy gondolat, hogy a világ egész zsidóságát kell felelőssé tenni Palesztina újjáépítésének történeti föladatáért. *Einstein, Weizmann, Warburg, Marshall, Leon Blum*, stb. mellett a kis magyar delegáció is érezte, hogy vállaira nehezedett valami a történelmi küldetésből, amely lehet teher vagy gyönyör, de viselni kell az ötezeréves multhoz méltó bibliai megadással... És ekkor jött a megdöbbenő megpróbáltatás. Gyászkeretes jelentések érkeztek a Szentföldről, lesújtó, szomorú eseményekről, melyek oly könnyen megrendíthették a gyengébbek hitét. Ki tudja, a támadt szélvész nem kavart-e fel olyan vihart, mely gyökerestől tépheti ki a fiatal palantát? Bevallom, magam sem voltam ekkor minden aggodalomtól mentes. Hiszen a távolból szinte apokaliptikus hangnagytéttal hozta a sajtó a híreket és minden mennydörgés és villámlás ítéletidőnek és világsüllyedésnek félelmetes kísérőjeként hatott. Csak mikor a Palesztinába hazasiető ifjúságot láttam, arcukon az elszánt akarattal, az új otthonnak mindenáron való megvédelmezésére — eszméltem reá ismét, hogy itt egy új generáció nőtt fel, mely veszélyek között is megállja helyét és óvja a jövőt.

Mikor most a palesztinai partoktól alig fél napi távolságban jött a hajóra a rádiógram a „*jaffai viharról*“, mely miatt egyenesen Haifába kell mennünk kikötni, — egy pillanatig sem kételkedtem, hogy ez a vihar csak múló jelenség lehet, amely a megterebélyesedett törzset meg nem ingathatja többé. És ez a legfontosabb. 1929 óta újabb negyedmillió zsidó vándorolt be Palesztinába, akik azóta szakadatlanul építettek, ültettek, tenyésztettek, modern mezőgazdaságot, ipart, kereskedelmet, kultúrát teremtettek és olyan mély gyökeret vertek őseik földjében, hogy együtt támadtak fel és újultak meg vele. Építettek és épültek, termeltek és újjáteremtődtek...

És mikor lent a haifai öbölben és fönt a Karmelhegyen az első palesztinai testvérekkel találkoztam, nyomát se láttam sehol levertségnek, csüggedésnek, lankadásnak. Ellenkezőleg, valami heroikus hangulat kifejezése ült az arcokon. Mint, akik harc tüzeiben kipirulva, ünnepi események várakozásában indulnak a holnap elébe.

— *Minden elesettért új tízezrek jönnek és minden felgyújtott kalászáért új kalászok ezrei lengetik termésüket az Ég felé...*

*

1921, 1929, 1936. Periodikusan visszatérő fordulatok, melyeknek a mélyére kell néznünk, ha felelni akarunk a kérdésre: Miért nem vonják le a tanulságot az egyikből, hogy elejét vegyék a többinek?

A zsidók szent honfoglalásra jönnek a Szentföldre, menedéket keresve a hontalanságnak ezerfajta poklából. Színigazság, amit Ben-Gurjon mondott:

„*Fölemelt fövel és tiszta meggyőződéssel nyilatkoztatjuk ki a történelem előtt, hogy még nem volt a világon ilyen tiszta telepítő munka, mint a miénk. Nem esett itt sérelem az ország egyetlen lakóján sem. Ellenségeink is tudják, mennyire gazdagítottuk az országot és gyógyítottuk a sebeit, tudják, hogy Palesztina arabjai nem szöknek Szíriába, Irákba, Transjordániába, ellenkezőleg, ezekből az országokból özönlenek ide folyton-folyvást. Egyetlen arab országban sincsenek ilyen egészségügyi, nevelésügyi intézmények, mint itt, sehol sem emelkedett a fellach és a munkás élete ilyen magas standardra, mint Erec Jisraelben, sehol sem emelkedett úgy a természetes szaporodás és csökkenés úgy a gyermekhalandóság, mint Palesztinában. Még nem ismert az emberiség olyan igazságos és becsületes telepítést, mint amilyen a cionistáké Erec Jisraelben.*“

Miért nem lehet ezt az egyszerű igazságot átvenni az arabok köztudatába is? Hiszen ők is tudják, hogy a zsidók nem foglaltak el semmit sem erővel. Vizüket ezüstért vették és fájukat drága áron. Valóban aranyat adtak kövekért és csupasz sziklákat szereztek tőlük színaranyért. Miért a gyűlölet azok iránt, akiknek kenyerét ették, akik az ő számukra is fölszárították a moszkítócs mocsarakat és nekik is felüdítették a maláriás levegőt? Hol a *tényleges* érdekellentét a zsidó között és a fellach között, aki beviszi eladni jó pénzen zöldségét, gyümölcsét, baromfiját, tojását Jeruzsálembe, akár „Rechavja” villanegyedében, akár a „Száz Kapu” ghejtójába, míg a sztrájk óta a „hazafias gyűjtések” könyöradományára szorul? Hol az érdekellentét a zsidó között és az arab munkás között, aki a zsidó bevándorlás folytán állandóan emelkedő lakosságszám, forgalom és munkalkalom révén nemcsak magasabb munkabérhez, de folytonos foglalkoztatáshoz is jut? És hol az érdekellentét a zsidó és az effendik között, akiket a „Balfour-deklaráció” hirtelen, mint valami legendás főnyeremény, kirántott minden adósságukból és dús vagyonhoz juttatott, felemelve tízszeresére, ötvenszeresére és százszorosára minden talpalatnyi földjüknek minden téglányi viskójuknak az árát? És hol az ellentét a zsidók és a moszlim egyház között, melynek palesztinai szentélyeit ők is áhítatos lélekkel tiszteletben tartják?

Vagy csakugyan a sivatag s a kultúra harca volna ez? A teve gyűlölete a repülőgép iránt?

De hiszen ezeknek a tevéknek ősei már három ezer évvel ezelőtt itt Ábrahámot, Izsákot, Jákobot és Izráel tizenkét törzsének atyáit hordozták hátukon, erkölcsi hirdető nemes patriarchákat, érzékeny, finomlelkű Leát és könnyekben felmagasztosuló Ráchelt vitték szeliden csilingelve e becézett barna sziklák között; nem volna ma már más társuk, mint a hullára leső hiéna és a sivatagban üvöltő sakál?

*

És talán valóban itt a rejtély nyitja. Az öreg arabban, aki vonszolva vezeti lassú tevéjét és látja

Telavivban a fiatal mintavásár szimbolumául levegőbe emelt *repülő tevét*... És az elhízott effendiben, aki a régi rabszolgaságot siratja, amikor a fellachok kezét csókolva könyörögtek egy darab mocsaras föld bérletéért, melynek sanyarú termését is neki szolgáltatták be, míg most az egészséges zsidó koloniákra mennek dolgozni ötszörösen felemelt napszámért... És az arab suhancban, akit forró sivatagvérével iskolapadok közé szorít az új idő, amikor sokkal jobban felel meg lényének a kődobálás száguldó autobuszokra, szögek szórása fényes autók elé, telerakott tojáskocsik felfordítása és a késelés korai gyakorlása... Meg az arab „intellektuel”-ben, aki írgykedve látja, hogy a föld, mely arab birtoklás alatt másfélezer esztendőn át pusztá és kietlen volt, a zsidók kezén másfélévtized alatt felvirágzott és megújódott... És ugyanazok, akik vagyont szereztek arab földek zsidóknak való eladásából és ennek közvetítéséből, futták meg a vészkürtöt a „zsidó kizsákmányolás” ellen és a „cionista uralma” ellen, akik „lefoglalják a szent Omár-mecsetet, fegyujtják az arabok házait, meggyalázzák az arab asszonyokat, meggyilkolják a kisdedeiket és kikergetik gyermekeiket az országból”... Ezeket a szörnyű koholmányokat kürtölték szét országszerte a „legfelsőbb arab bizottság” és a főmufti vezetése alatt. Ilyenekkel uszították a tömegeket városokban és falvakban, míg a véres gyümölcs meg nem érett...

*

Hogyan történhetett ez az angol kormányzat alatt? Nincs-e törvény a lázítás ellen, hazugságterjesztés és kútmérgezés ellen? A feleletet az angol kormány fatális tévedésében kell keresni, mely a mandátum területére átvitte Nagybritánia szabadságelveit és ugyanúgy alkalmazta a primitív, túlnyomórészt analfabéta fellachokra, mint London City vagy Liverpool polgárai között. Ha a londoni Hyde-parkban mindenki szószékre állhat és elmondhatja véleményét mindenről, ebből nem következik, hogy Tul-Karemben, Jaffában vagy Nablusban szabad folyást kell engedni a szenvedélyeknek és nem lehet gátat vetni a tömegek nyílt uszításának! Hozzájárult még a kormányzó idealista felfogása, aki elsősorban enyhességgel, elnézéssel, jósággal, rábeszéléssel akart a vezetőkre hatni, ami aztán alapos félreértéshez vezetett. Az enyhességet gyengeségnek, az elnézést félelemnek, a rábeszélést rászorulásnak magyarázták. Így történt, hogy a „vezérek” egyre követelőbbek, egyre merészebbek, egyre fenyegetőbbek lettek és egyre nyíltabb támadásba mentek át.

Lord Plumer egész kormányzása alatt egyetlen incidens sem fordult elő Palesztinában. Mikor először jelentkezett nála a „felső bizottság” követelésekkel, melyeknek teljesítése nélkül nem vállalhatják a felelősséget a rend fenntartásáért, a tábornok rideg katonai rövidelességgel felelt: „*A rend fenntartását tessék csak rám bízni*” és sarkon fordult. A hirlapírókat pedig összehívatta és kijelentette nekik, ha nem hagyják abba az uszító hangot, valamennyien messzire szülő szabadjegyeket kapnak, melyek visszafelé nem lesznek érvényesek!... Sir Arthur ellenben szerette sűrűn

vendégül látni asztalánál az exotikus törzsfőnököket, tárgyalta és alkudott velük, kis „játékpárlamentet” is ígért nekik, ahol címeket és rangokat tűzhetnek a mellükre. Újból meg újból hívatta őket és tárgyalta velük akkor is, amikor már általános sztrájkot hirdettek a „végső győzelemig”, akkor is, amikor a „polgári lázadás” nyílt kihirdetésével fenyegették meg a kormányzót, akkor is, amikor egymásután gyilkolták már lesből az ártatlan járókelőket s kezét fogott velük akkor is, amikor már annyi vér tapadt a kezükhöz... „Hogy reszkethet tőlünk Anglia!” — gondolhatták magukban a kis „vezérek” és elindultak a nagy útra.

*

Ott voltam Telavivban, amikor a jaffai zavargások két áldozatát kísérték utolsó útjukra. Főlemelt fővel ment a zsidó ifjúság a vállakon hordott koporsók után. A szemekben fájdalom csillogott, de büszkeség is, mintha pajzsra emelt bajtársakat tisztelnének. A Hatikvát énekelték, a Remény dalát, melyet az egyik mártír még halálos ágyán is, szemének végső villanásáig, utolsó lehelletének szakadtáig dalolt. Mintha ennek a szent himnusznak a fonálán akarna még az Élet szövődékébe kapaszkodni, vagy örökségül akarná hagyni testvéreinek, akik még követni fogják... Barátai tovább énekelték neki édes altatóul, utolsó útra valóul, míg oda nem ért a „kever achim”, a mártírtestvérek sírhalmához...

A másik több napig feküdt a kórházban *idegen név* alatt, nehogy az édesanyja megtudja, mi történt a fiával. *Jicchak Zeitlin*nek hívták és ő *Rabinovin* nevet mondott be, amikor súlyosan sebesülten a kórházba szállították. „Tóv lamuth beád arcenu”, „Jó meghalni hazánkért” — ismételte egyre Trumpeldor mondását. Senki sem tudta, kicsoda ez a halállal küzdő Rabinovin, és a Hadisszah-kórház előtt sorban álltak az ifjú emberek, hogy az operáció után felajánlják vérüket az átömlesztéshez. Közben egy anya kétségbeesetten kereste napokon át a fiát, akit rémes sejtelmektől űzve, csak a halottas kamrában ismert fel és a hős visszakapta igazi nevét...

A Jóna-próféta és Allenby ucca sarkán láttam befordulni a kormányzó gépkocsiját. Sir Artur Weauchepe tábornok hosszú sovány arca szomorúan meredt ki az autó ablakán a gyászmenet felé. Senki se tudta, hogy a városban van. Vagy csak azért jött Telavivba, hogy látatlanul ő is megadja a mártiroknak a legfelsőbb katonai díszkíséretet... Vagy talán, hogy bánatosan elmondja a bibliai gyónást: „Az én kezeim nem ontották ezt a vért”...?!

*

Néhány nap múlva már Telaviv letette gyászruháját és teljes ünneplőbe öltözött a közeli Mintavásár megnyitására. És a „Hatikva” dallamát távoli népek és nemzetek lobogó zászlói közül vitte a 449. hullám a jeruzsálemi rádióon keresztül, szerte a világba. Dizengoff önérzetesen jelentette: „*A romboló erőkkkel szemben mi építünk szakadatlanul!*” „*A kelet és a nyugat összekötő kapcsa vagyunk!*” Londonból pedig mintha hatalmas visszhangul érkezett

volna a rádión a gyarmatügyi miniszter szövege: „*A ti városok növekedése épp oly csodálatos, mint a keleti kiállítások növekedése.*“ 1934-ben 2000 kiállító volt s 600.000 látogató. Gyarapodjatok így tovább! Őfelsége kormánya nevében küldöm üdvözléteinket!“ Aztán a kormányzó szava, aki eljött megnyitni a kiállítást, szinte buzdítani és vigasztalni, üdvözölni és részvétet kifejezni: „*Résztveszek fájdalmatokban és nagy gyászotokban és igen mély a részvétem és odaadásom az ártatlan áldozatok iránt, akiket hitvány erőszak bűne terített le*“ ... Visszhang volt ez is arra a tiltakozó határozatra, melyet aznap délelőtt a telavivi városi tanács hozott. A telavivi zsidók egy pillanatig nem gondoltak arra, hogy talán „*opportunus*“ volna a tiltakozást a kormányzó megjelenése után való napra halasztani. Meghozták kemény határozataikat minden tekintet nélkül:

„*Vádoljuk a kormányt, hogy elháríthatta volna a véres eseményeket, de nem teljesítette kötelességét. Éveken át türte a lázítást, az uszítást, ujságokban, beszédekben, a gyilkosságokat nem derítette ki, ellenben zsidó „illegális“ bevándorlókat üldözött. A zsidók szégyenletes pozíciója katonaságnál, rendőrségnél, a kormány gyengesége és elnézése a gyilkosokkal szemben arra a meggyőződésre juttatta az arabokat, hogy „tettlegességekkel“ elérik a céljukat. A telavivi zsidóság s az egész jisuv követeli a kormánytól, hogy azonnal szüntessen be minden tárgyalást a lázadókkal, adjon helyet szélesebb zsidó bevándorlásnak, juttasson az állam földjeiből új zsidó telepéseknek, állítson fel minden állami hivatal, telekkönyvet, törvényszéket, vám- és adóközpontot Telavivban, hogy ne kelljen többé Jaffába mennünk és magunkat ellenséges támadásnak kitenni. Követeljük végül a Jaffától független tengeri kikötőt és addig is, míg az felépül, fel- és lerakódó helyet a telavivi tengerparton! Jaffába többé nem megyünk!*“

*

„*Jaffába többé nem megyünk!*“ Ez a mottó indította meg az 1921-iki események után Telaviv hirtelen fellendülését. És Jaffa tízéves elővárosából vagy villanegyedéből önálló, hatalmas város lett, amely csakhamar túlszárnyalta a sokezeréves anyavárost lakosság számában és jelentőségben egyaránt. Ma Jaffa összlakossága 45.000, ennek is harmadrésze zsidó, míg Telavivé több mint 150.000 és pedig 100 százalékban zsidó. Ilyen erőmegoszlás mellett érthető, hogy az arabok Jaffában csak lesből, orvul támadtak egy-egy zsidó járóelőre; majd attól féltek, hogy Tel-Avivból, ahol legalább 50.000 harcképes, edzett fiatal zsidó él, megtorlásul rávetik magukat Jaffára és megsemmisítik. Ezért kértek az arabok „*semleges zónát*“ és külön védelmet Jaffa és Tel-Aviv határos uccáinál „a végeken“. Nehéz is volt a zsidó ifjúságot tartózkodásra fékezni. Dizengoff egymásután bocsátotta ki a plakátokat az óvásokkal: *Ezekben a nehéz napokban fegyelmet és engedelmisséget, törvénytiszteletet és méltóságteljes viselkedést követel minden zsidótól!* A jaffai zsidók bevonultak Tel-Avivba és így az 1936. év ismét 20—30 ezerrel fogja szaporítani Tel-Aviv lakosságát, amely így közeledni fog a 200.000-es szám-

hoz és a *Földközi tenger keleti partjának a legnagyobb városa lesz.* Megilleti tehát méltán a kikötő is! Normális viszonyok között ezt elérni nehéz lett volna, Jaffára való tekintettel. Most, hogy a jaffai kikötő sztrájkba lépett, a kormányzó engedélyt adott a *telavivi part megnyitására.*

Határtalan öröm zengett végig a zsidó városban, amely elfelejtette a gyászt, a veszteséget, a gyilkosságokat és a gyújtogatásokat, amelyeknek híreit még napról-napra jelentette a sajtó és a rádió, Tel-Aviv teljesen odaadta magát az ünneplésnek. Az emberek mámorosan jártak az uccán, egymást átölelve özlöttek a Jarkon torkolatához, ahol a tengerparton már ácsolták a barakokat a „*Chóf-Tel-Aviv*“ vámhivatala részére s az ideiglenes hidat, amely a hajók kirakodására szolgál. *Huszonnégy óra alatt készült el az ideiglenes kikötő,* amelyen *éjjel-nappal* dolgoztak. Mindenki *ingyen* ajánlotta fel munkáját, segítségét. *A 76 éves Dizengoff fölkelte betegségéből és kiment a partra; nem engedte, hogy háziorvosa támogassa, amikor a keskeny mozgó mólóhídra lép, hogy felavassa. „Ma egészséges vagyok, miután ifjúságom legnagyobb álmát látom megvalósulni!”*

És boldogan mondotta el, hangosan kiáltva a zúgó tenger hullámai felé a „*Sehechejanu*“ imát: *Áldott légy, Istenünk, világ királya, hogy életben tartottál és engedted elérni ezt az időt...*“ És öregek és fiatalok, fiúk és leányok nekigyürkőznek, beugranak a tengerbe, izmaik feszülnek a napsugárban, fejükre emelik a „*telavivi kikötő*“ előtt horgonyzó első hajóról a cementzsákokat, ahogy ezt az araboknál látták, de ők káromkodó kiáltások helyett zsoltárdalokat énekelnek, így cipelik nyakig a vízben a part felé, a csónakokba, a famólóra, az egynapos kikötőbe, amelyet úgy becéznek, mint szülők az egynapos elsőszülött csecsemőt... Az első zsákot felvirágozva, dalolva viszik a *telavivi Múzeumba*, történelmi emlék gyanánt az utókor számára. A közönség sír a meghatottságtól. Dizengoff könnyezve fordul a fiatalokhoz:

„*Írigyellek benneteket, hogy saját szemeitekkel látni fogjátok, amikor itt nagy kikötő lesz!...* Ide jöttünk szenvedések terhét viselni és boldog születési fájdalmakat. *Felvettük a harcot a sivatag faival és hegyek lesbenállóival. Kell, hogy saját vizünk is legyen!* Tel-Aviv tengere, saját hajóinkkal, amelyek összekötnek bennünket a nagy világgal és árbocaikon Cion lobogója lengedez... Égbekiáltó igazságtalanságok történtek a zsidó néppel az egész földkerekség vizein és szárazain. Most gyökeret vert a lábunk Tel-Aviv partján és nincs az az erő, amely elmozdíthat innen... *Tel-Aviv tengeri kikötőjét követni fogja Tel-Aviv légi kikötője,* amely összeköt minket a világ végtelenségével... Üdv nektek, akik meg fogjátok élni ezt az időt is!...“ Ifjak és öregek megrendülten kiáltották az agg városalapító felé: „*Jechi Dizengoff!*“ „*Hosszú életet ad neked Izrael Istene!*“

Mi van azon sírnivaló, hogy cementzsákokat raknak ki egy tengerparton? És szem nem maradt szárazon, amikor az első kikötött teherhajó kapitánya, a jugoszláviai *Vatroslav Vikarics* fehér ruhában a

partra lépett és a zsidó ifjúság vállain, zúgó „hédad!“-köszöntések között bevonult a telavivi kikötő történetébe... És az 1. számú autobus és az 1. számú motorcsónak és az 1. számú vámnyugta és valamennyi történeti dokumentum, mely először viseli a „*Namal Tel-Aviv*“ nevet, ünneplés és becézés tárgya lesz...

A jaffai öböl túlsó szélén, szemközt pedig izgatóktól és uszítóktól félrevezetett kikötőmunkások száza lesik, nézik, amint most már a *fahíd helyett erős szerkezetű vashíd* nyúl bele a tengerbe boszorkányos gyorsasággal. Már 100 méterhez közeledik a hossza és a nyílt tengeren újabb meg újabb hajók horgonyoznak és hozzák-viszik az árut, az export-import szabályai szerint. És bámulják, hogy a zsidók, akiket nem akartak befogadni a kikötőmunkások közé, milyen elszánt, kemény nyakassággal rakodják föl és le az érkező és induló hajókat. És aggodalom fogja el őket a kenyérükért, amelyet a zsidóktól kaptak. Hat évvel ezelőtt 800 hajó kötött ki Palesztinában kétmillió tonnával, tavaly már 1800 hajó ötmillió tonnával, több mint hatmillió tonna áru és több mint százezer utas volt a forgalom, több mint kétmillió fontot adott ki erre a zsidó lakosság, csak a kikötőmunkások egy-negyedmillió font munkabért kaptak; ötezer arab élt ebből. És most ott állnak a lezárt jaffai kikötőben és öklöt emelnek az uszító „sztrájkbizottság“ ellen, amelynek legkisebb ígérete az volt, hogy minden „lázadó“ lefoglalhat majd magának egy gyönyörű házat és egy gyönyörű asszonyt Tel-Avivban.

Egyesek megpróbálják az éj sötétségének leple alatt, hogy megközelítsék az új mólót vagy előtte horgonyzó hajót primitív bombával vagy törrel, de a zsidó őrség résen áll és vigyáz reá, mint a szeme fényére. „Mi békét akarunk az arabokkal, de igazi béke csak akkor lesz — mondotta Shertok —, ha teljesen egyenlő erővel állunk egymással szemközt minden téren. Ki kell józanítani ezeket az elemeket abból a különös hitükből, hogy szabad nekik az év 364 napjában a zsidók kenyérét enni és a 365-ik napon késeket szúrni beléjük. A félelmetes éjszakák el fognak tűnni és jönnek napsugártól és verejtéktől átitatott napok és Tel-Aviv kikötőjében békés, szorgos zsidó kezek fognak dolgozni a csillogó fényben és fellobogózott fehér hajóink fognak járni a kék tenger színén...”

*

Tel-Aviv ünnepi fényben úszott és másfélórányira tőle, Jeruzsálemben, gyász-gyászt követett. Tel-Avivból jöttek a hírek a Mintavásár kiállításairól és rendezvényeiről: Ma virágok napja! Ma állatok napja! Ma kolóniák napja! Ma hajósok napja! Ma művészek estje! Ma héber Shakespeare-est! Ma zsidó dalok és táncok estje! És Jeruzsálemben ostromállapot, *este 7 órától reggel 5-ig tilos az uccára menni*. Mindennap új gyászkeretben új nevek az uccasarkokon. Lövöldözések az Óvárosban és az új negyedekben, a színház előtt és az Egyetem közelében, autobuszokra és gyalogjárókra. Jeruzsálem „sírva sírt éjszakánként és könnyei folytak orcáira“. De nappal lerázta bánatát és folytatta a munkát. Sohsem álltam a jeruzsálemi Egyetem katedráján olyan mélységes mély

megilletődéssel, mint most. „Olyan időben jöttél most, testvér, szólt köszöntő megnyitójában az agg Dávid Jellin, amikor teljesedésbe megy a bibliai vers: „*Kivülről pusztít a fegyver*“, de nem engedjük teljesedni a vers második felét: „*és belülről a félelem*“. Egyikünk szívében sincs félelem őseink földjén, ahonnan nem mozdít el többé semmiféle erőszak.“ És én megindultan emlékeztem meg Jeruzsálem tudósairól, bölcseiről, akiket mind ott találtam könyveik fölött, kutattak, bűvárkodtak, könyveket írnak, mint hajdan Izrael mesterei, mikor római légiók lepték el az országot és a veszélyek idejében menedéket kerestek a tanban és a tanításban...

Alig néhány nappal az Edison-színházban történt lövöldözés után, melynek három halott és néhány sebesült volt az áldozata, ott álltam az Edison-színház emelvényén *két és félezer ember előtt*, akik szombat délelőtt összegyűltek, hogy halljanak valamit magyar zsidó testvéreik sorsáról. Jeruzsálemben és az egész országban a forradalom tüze perzsel végig, napról-napra jelentések támadásokról, bombavetésekről, lövöldözésekről, gabonafelgyújtásokról, öreg gyümölcsfák és fiatal erdők kitépéséről — és az Edison-színházban, éppen az egyik katasztrófa színhelyén sereglenek ezrek és ezrek, hogy távoli zsidók történetéről tanuljanak valamit. És méltóságteljes tüntetés alakul ki: Íme, nem félünk! Nem rettenünk vissza! „*Éppen ezen a helyen* — mondotta Ben-Chéfec megnyitójában —, itt, ahol gyilkos golyók repültek és kioltották három testvérünk életét, éppen itt *akarjuk folytatni a munkát. Életre-halálra*.“ — Felszólítás nélkül, mint egy ember álltak fel kétezeröttszázan tiszteletet adni a mártíroknak. — „Ismeritek Salamon király ítéletét a két perlekedő asszonnyól. Mindegyik magának követelte a kisgyermeket. És az ítélet úgy szólt: azé a gyermek, aki nem akarja engedni, hogy elpusztítsák! Két nép pöre folyik itt, hogy kié a kis ország. Hát azé, aki ápolja, becézi, gyógyítja és nem azé, aki azt kiáltja: „*gezóru!*“, tépjétek szét! Csak gyujtsatok, égessetek, romboljatok, gyilkoljatok!...”

Nemsokára, Sevuothkor, a zsengek ünnepén az elköltözött lelkek emlékének szentelt „Mazkir“-ba beillesztették országszerte az új mártíráldozatokat és külön imát a meggyilkolt fákért s felgyújtott kalászkért. „*Emlékezzünk az aranykalászkok haláláról, amelyek Izrael mezőin tűz áldozatai lettek, aratásnak ideje előtt... Emlékezzünk az égő erdők lelkéről és a kitépett narancsfák és szőlőtőkék fájaldmáról... De ne csüggedjen a szívünk, mert minden kitépett fa helyett gyümölcsöt és árnyékot adó fák ezereit fogjuk ültetni...*“

És a zsinagógai héber „Mazkir“-imába belefoglalták azt a keresztény angol katonát is, aki elesett az ország védelmében, a rend helyreállításáért folytatott harcban és akinek nevét és tragédiáját épügy fekete gyászkeretben közölték az összes héber lapok, mint a zsidó elesettekét...

*

Az angol és a zsidó védelmi erők testvéri összeforrása csak az utolsó napokban történt meg. A kor-

mányzó sokáig, sőt túlsokáig hitt az arab vezérek szavának. Mintha csak a zsidóktól akarnának szabadulni, teljes hűséggel az angol uralom iránt. Sir Arthur csakugyan hitte, hogy az úgynevezett „*törvényhozó testület*“ megadásával megnyeri az arabokat teljes odaadásra. Sir Arthur angol katona és *gentleman*, aki hivatalos jelentésében „őszinte fájdalomnak ad kifejezést, amiért egy eltévedt golyó Nablusban eltalált és megölt egy *arab leányt*“, ugyanakkor, amikor ez az arab leány gyengéd kezeivel virágok helyett nehéz, nagy köveket dobált a háztetőről társnőivel együtt az angol katonákra... Sir Arthur rádióbeszédében megnyugtatta a lakosságot, hogy *új angol csapatok* érkeznek ugyan, de csak azért, hogy kisebb emberveszteséggel lehessen rendet csinálni, mert kevés katonának természetszerűen sűrűbben kell használnia a fegyvert. Sir Arthur megnyugtatta a lázadókat, hogy az új katonák *vonaton* jönnek Egyiptomból, mert a *repülőgépeken* való szállítást *csak sürgős esetekben* alkalmazzák és ez egyelőre nem forog fenn. Sir Arthur megnyugtatta a tüntetni szándékozókat, hogy a *rendőrség könnyfakasztó gázbombákkal* lett felszerelve, de ezek csak könnyekig megindító hatással vannak, elgyengülést és harcképtelenséget okoznak átmenetileg, de senki becses egészségében kárt nem tesznek... Sir Arthur hetekig úgy vélte, hogy az *általános sztrájk legális harci eszköz*, amelyet elnyomni nem lehet és nem gondolt arra, hogy más egy sztrájkhirdetés Angliában, művelt, intelligens munkások között és más a sztrájkhirdetés analfabéta, félvad chaurániak között, akik úgy értelmezik a sztrájk „*legális*“ mivoltát, hogy a kormány most *büntetlenül* enged útonállni, gyilkolni, gyujtogatni, rabolni. És ezt az értelmezést muftik és sejkek mint szent tanítást viszik szét az országba... Sir Arthur megengedte a „vezérek“-nek, hogy beutazzák az országot „*szervezni az ellenállást*“ és még akkor is tárgyalt velük, amikor már a lázadás teljes nyíltsággal ütötte fel a fejét városokban és falvakban. „*Enyhe kéz*“ volt a jelszó, amíg szükségszerűen be nem következett a „*Szigorú kéz*“ korszaka. De ez a közbeneső idő sok zsidó vérbe került. Egyszerre világossá lett, hogy az arab lázadás megszervezett támadás az angol impérium ellen, sok pénzzel és fegyverrel ismeretlen külső forrásokból...

És ekkor jött a fordulat...

Amit már rég követelt a zsidóság: *Teljes szakítás a lázítókkal*. Sőt száműzetés, koncentrációs tábor felállítása a Szináj-sivatag szélén azoknak az úszítóknak, akiket azelőtt „polgári lázadásra és adófizetés-megtagadásra“ felszólító plakátok kibocsátásáért „3 hónapra vagy 25 font fizetésre ítélték, amire azok cinikus mosollyal fizették le a 25 fontot — a pártkasszából“. És jött a teljes politikai debacle: a bevándorlás beszüntetése helyett 4500 új certificat kiadása, ami 20.000 új zsidó bevándorlót jelent. És a kormányzó tüntető megjelenése a telavivi Britannia-ünnepen, ahol az egész világ rádióinak bekapcsolásával hirdette ki, hogy „*ismétlem nektek, semmiféle erőszak nem fogja reábrítani az angol kormányt, hogy egy jottányira is eltérjen a mandátumban vállalt kötelességének legteljesebb teljesítésétől*...“

Közben gyöngült, bomlott az általános sztrájk frontja. Majd a jaffai kereskedők fordultak a „vezérek“ ellen, „akik pénzeket gyűjtenek sztrájk címén és éhségnek teszik ki a népet; akik izgatnak a kormány ellen és elhelyezik gyermekeiket és rokonaikat a kormány hivatalaiban; akik uszítanak a zsidók ellen és közben eladnak és közvetítenek nekik titokban arab földeket; akik okozói, hogy arab munkások elveszítik kenyerüket, míg ők maguk bőségben dőzsölnek és a nemzet kárán is nyereszkednek, mint az ács gyaluja, amely amikor felmegy is eszik és mikor lemegy is eszik...“ Majd a nablusi tömeg töri be a városháza ablakait: „Adjatok kenyeret, különben megölünk!“ Majd a falvakból szervezkednek meg a fellachok botokkal és vasakkal, hogy zárt sorokban vigyék be a tojást és a zöltséget a zsidókhoz, a sztrájkszervező „sabab“ ellen védekezve. És az a babonás hit is terjed, hogy a bombák eddig mindig csak azokat ölték meg, akik dobták, ami Allah büntetése... Asszonyok viszik gyerekeiket biztosabb helyre, ahol nem ütköznek össze katonasággal, rendőrséggel. Arab anyák átkozódnak gyermekeik elvadulása miatt. És közben a nagy csalódás a szomszédokban. *Sziriából, Egyiptomból* nemcsak hogy nem küldenek segítséget, hanem ellenkezőleg, felhasználják a konjunktúrát és a sztrájk folytán ők szállítják most Palesztinába a zöltséget, tojásokat tömegeit vasúton és hajón. A *libanoni* arabok kijelentik, hogy eszük ágában sincs maguktól elidegeníteni a palesztinai zsidókat, akik az ő „legkiadósabb“ nyári vendégeik. „*A palesztinai arabok — írják őszinte naivitással — meggazdagodtak a zsidókon, most már támadhatják őket*. Mi libanoniak csak most kezdünk keresni rajtuk, mi várjuk őket hegyeink közé nyaralni. *Ha majd mi is kerestünk rajtuk eleget, mi is ellenük fordulhatunk majd*...“

Az elégedetlenség egyre nőtt a sztrájkolók között és a „vezérek“ valóságos megváltásnak fogadták, amikor végre a kormány kimondotta, hogy a sztrájkot *illegálisnak* jelenti ki, mindenki büntetés terhe alatt köteles felvenni a munkát, kinyitni az üzletét, üzemet. Így kikerültek a „vezérek“ a kátyúból, „engedtek az erőszaknak“...

*

Valamikor hősi époszt fognak írni 1936 tavaszának palesztinai zsidóiról. Az *ifjúságról*, amely egész éjjel őrt állt a vártákon és reggel bement a hivatalokba, gyárakba, iskolákba, műhelyekbe, pardszekbe és túlfeszített erővel folytatta a munkát, vigyázva, hogy leeső szempillái ne mondják fel a szolgálatot és ne árulják el esetleg alkalmatlan helyen, hogy ő is azok közé a nehemiási hősök közé tartozik, akik egyik kezükben karddal, másik kezükben vakolókanállal végzik a honépítés feladatát. És szól az ének a *zsidó soffőről*, aki fegyveres bandákkal fenyegetett hegyoldalak között, kanyargó utakon, sokszor golyózaportól, sokszor kődobálásoktól kísérve vezette biztos kézzel gépkocsiját és csendes, dúdoló énekével oly megnyugtató hatással volt az autbuszok utasaira, hogy senki se gondolt veszélyekre. „Csak a kerék-gumi puffog“ — szólt hátra mosolyogva, mialatt 120

kilométeres sebességet vett, hogy mielőbb kikerüljön a „forró zónából“, nem egyszer már meg is sebesülve. Az általános sztrájk hosszú ideje alatt a zsidó soffőrök voltak az ütőerek, amelyek az életkeringést fenntartották. Saját életük állandó kockáztatásával vitték hozták a tápláló élelmet kolóniák és városok között és a biztonság tápláló hangulatát az egész országban. És szól az ének az egyetemi ifjúságról, mely nyílt levelet intézett a kormányzóhoz, hogy nemzeti becsületük tiltakozik az ellen, hogy csak Nagybritannia fiai védjék az országot. „*Ha szükség van áldozatokra, akkor elsősorban mi akarunk vérezni Erec Jisraelért. Kérjük azonnali besorozásunkat a brit hadseregbe mint zsidó légiót...*“ És mily boldogan indultak a mindenfajta ifjaktól és már nem egészen ifjaktól toborzott önkéntes zsidó csendőrcsapatok az Émek védelmére! Hisz ezt követelték folyton a zsidó kolóniák. Ezt kérték az Émek falvai, amikor a kormányzó meglátogatta őket és részvételt látta a legyilkolt fákat és felperzselt földeket: „*Adjanak nekünk módot, hogy magunk védekezzünk és örködjünk mezőink fölött!*...“ És szólni fog az ének a zsidó tanítókról, akik mialatt az arab iskolák bezártak és szétküldték növendékeiket szögeket szórni az autóutakra, — tovább vezették gyermekeiket „az egyenesség útján“, körülzárt hegyi falvakban és nyitott síkságokon és sokszor homokzsákokkal és szénakötegekkel golyómentessé tett ablakok mellett plántálták tovább a zsenge lelkekben azokat a szent tanításokat, melyeket a galileai és judeai mesterek ezekről a vidékekről szórtak szerte a világba... „*Ne félj anyám, hiszen én se félek*“ — mondotta egy drága szőke csöppség Kirjat Anavim sziklái között, mikor puska lövésektől hangzottak vissza az oly nehéz munkával meghódított hegyek. És szólni fog egy strófa azokról az arabokról, akik a súlyos időkben, szembeszállva a felizgatott népszenvédéllyel, védelmükre keltek megtámadott zsidóknak, aminthogy zsidók is sok helyen oltalmaztak meg arabokat a rettentő provokáció folytán felhevült zsidó tömegektől. A zsidóságnak kell legjobban óvakodnia az általánosítástól, amelytől annyit szenvedett a népek között. És szólni fog egy strófa arról a palesztinai keresztény németről is, aki mialatt csempészt német fegyvereket foglaltak le tevekaravánok hátáról, fanatikus tüntetéssel jelentkezett, hogy felvétesse magát Ábrahám szövetségébe és áttérjen a megtámadott zsidó nép vallására... És szólni fog egy strófa a száműzött fekete fejedelemről is, aki messze földön „Juda oroszlána“ nevét viselte és éppen ezekben a napokban hozta a sorsa a Szentföldre, bölcseséges megnyugvást keresni, mint hajdan Sába királynője Bölcs Salamonhoz, Izrael királyához... És szólni fog az ének Nagybritannia fiairól, akik hadihajókon jöttek segíteni, védeni és teljesíteni a szövetséget és a pihenés óráiban Haifa öblében vizipólóversenyeket rendeznek a Makábi-csapatokkal és örülnek, hogy a fürge „héber hoyok“ legyőzik őket. Méltóak hozzájuk...

A zsidó nép nem jött Palesztinába erőszakkal más népnek az elnyomására. Hajdan milliók éltek Izrael fiaiból ezen a földön, melyen a visszatérő zsi-

dók az új telepítés kezdetén egy negyedmillió arabot sem találtak. Van hely itt most is a galuth üldözéséből hont kereső zsidó tömegeknek, anélkül, hogy az arab lakosságot kizsorítanák. Békében élhet a két nép itt egymás mellett. Az arab nemzeti ideál megvalósult Irákban, Hedzsászbán, Szaudiában, a Libanonban, Jémenben és részben Szíriában, Egyiptomban. Az óriási arab területekhez képest Palesztina az ő számukra csak kicsiny pont, míg a zsidóság számára ez az egyetlen lehetőség a nemzeti megújulásra, az egyetlen hely, ahová az üldözések és megalázások országaiból a szemüket fordíthatják. Az összes népek szövetsége ígérte a zsidóságnak ezt a kicsiny menedékhelyet, amelyből amúgy is leszakították már nagyobbik felét, Trans-Jordániát. Nem lehet, hogy az egész világ lelkére vegye azt az égbekiáltó bűnt, hogy a kétezeréves igazságtalanságot újabbal és még rettentőbbel tetézzék...

*

A jeruzsálemi rádió vezetősége felkért, hogy tartsak előadást *Herzl gyermekkoráról*, melyet Budapesten töltött. A mikrofon előtt nincs politika. És a rádió héber órája a szív hangjainak, az irodalomnak, művészetnek van szentelve. Mégis szeretném a 449 hullámhosszon a világ szívébe kiáltani a férfi Herzl szavát: „*Hiszem, hogy csodálatos zsidók új nemzedéke fog kinőni e földből, újból feltámadnak a makabeusok...*“

SOKOLOW

A palesztinai zavargások közepette jött a lesújtó gyász-hír Nachum Sokolow haláláról.

A héber irodalom nesztora volt. Mint a „Hacefra“ és a „Haolam“ szerkesztője, keze alatt egy egész új héber írói generáció nőtt fel, akik mind mesterükként tisztelték és magukat büszkén tanítványainak vallották.

A héber tárcaírás mestere volt. Esszéi és cikkei („Egyéniségek“, „Isim“) az újhéber írásművészet remekeinek számítottak és ugyanakkor történelmi munkái és monográfiái („A kollektív én“, „Spinoza és kora“) a tudósvilág osztatlan elismerését vívták ki.

A zsidó politika „Great old man“-je volt. Hosszu időn át a második helyet töltötte be a cionista politika vezetésében a mértékletesség, a lassú, de biztos fejlődés elvét követve és ehhez az elvhez hű maradt akkor is, amikor Weizmann lemondása után a vezetőhelyre került.

Az élő héber szó művésze volt. Beszédei, előadásai mind különös vonzerővel bírtak, megőrződött bennük valami a régi zsidó darsanok szelleméből, mely a modern szónok szellemességével és könnyedségével vegyítve, minden föllépését egy-egy retorikai eseménnyé emelte.

A zsidó kultúra zászlóvivője volt. Politikát és tudományt, írott betűt és élő szót egyként a zsidó kultúra szolgálatába állított, egész tehetsége, sokoldalú lény, minden alkotása és törekvése csak ezt az egy nagy célt szolgálta.

A héber renaissance legmarkánsabb alakja, a zsidó szellem megújulásának vezére, a zsidó nép újjáéledésének előharcosa: ez volt Sokolow. Azt a kort, amelyben élt és működött, a zsidó irodalom- és kultúrtörténet Sokolow korának fogja nevezni.

Emléke áldott legyen.

J. Steinhart: Jeruzsálemi utca

CSERMELY GYULA: TÖRTÉNET EGY KOHNÉRÓL, AKI NEM VOLT KOHN

Előljáróban, a zsidó dolgokban kevésbé jártasok számára, meg kell itt magyaráznom, hogy istenfélő eleink közül azok, akik a régi kohanita, vagyis papirendből származtatták le magukat, nevük mellé mindig odatették a „hákohén” szót. Ruben ben Simon hákohén, Dán ben Náftáli hákohén, hogy nemzedékről nemzedékre átszálljon és soha feledésbe ne merüljön a tudat, hogy Áron nemzetségéből való zsidó emberek ők. Később pedig, mikor az állami hatóság arra kötelezte a zsidókat, hogy családi nevet vegyenek fel, a legtöbb kohanita családfő olyan nevet választott magának, már mint ott, ahol szabad volt a választás, amely már hangzásával is feltüntette a kohaniták rendjéhez való tartozást. Így lett a spanyolországi kohanita zsidókból: Elcana, a franciaországiakból: Cahan vagy Caen, a németországi zsidókból: Kohn, hogy késő utódjaik sem felejtsek el soha, hogy ők a kohaniták rendjéhez tartoznak.

Nem az előjogaik miatt, amelyek közül néhány még ma is érvényben van, hanem sokkal inkább azért, hogy a vallás által előírt és csak rájuk vonatkozó tilalmak ellen ne vétessenek. Például: elvált nővel kohanita férfi nem köthet házasságot, temetőbe nem teheti be a lábát és hét hozzátartozója: atyja, anyja, fia, leánya, fivére, nővére és felesége kivételével nem közeledhetik semmiféle halotthoz.

Ez után az előljáró magyarázat után hadd térjek át magára a történetre. Mai németországi történet; bánatosra hangolhat minden hittestvért és jobbérzésű nem zsidót egyaránt.

Ellingen nevű németországi kis városban csak két zsidó lakott öt gyermekkel, Hohenauban csak egy zsidó két gyermekkel és Kathreinsdorfban két zsidó három gyermekkel. Zsidó felekezeti iskola persze egyik helyen sem volt s hogy a gyermekek ne nőjjenek fel a legelemibb zsidó ismeretek nélkül, egy szegény kis vándortanítót, még nőtlen, de már nem fiatal embert, járattak közös megegyezés-

sel a házukhoz. Vasárnapon és hétfőn az elbingeni gyerekeket oktatta, kedden és szerdán a hohenaui, csütörtökön és pénteken a kathreinsdorfi gyermekeket és ott, ahol éppen oktatott, számlást kapott és ellátást, némi pénzt is.

Hát szombaton át hol volt a tanító? Szombaton át Stauffenben pihent, ahol csak egy zsidó lakott, akinek nem volt sem fia, sem leánya. Ez a hét hat napján nem látott zsidót még messziről sem és mert azt mondta, amit az egykori rebbe: inkább még egy zsidóval a géhinnomban, mint társtalanul, más zsidó nélkül a gán-édenben: a stauffeni hittestvér az év minden szombatján magánál látta vendégül a tanítót. Ez minden péntek délután át is ballagott hozzá és nála maradt vasárnap reggelig.

Milyen vigasztaló békességben teltek el kettőjüknek a szent szombat nyugodalmas órái, ahogy kiragadva magukat a kétségbeejtő sivár-zord jelenből, a felemelő régmúltból merítettek reményt a jövőre. Az egyiptomi farao milyen zsarnok volt, de küldött Isten a zsidóknak egy Mózeszt; Ámálek milyen hatalmas ellenség volt: Isten maga, a „Seregek Ura”, győzte le Ámáleket a pusztában. A filisztéusok hogy sanyargatták Izraelt, de Bárak és Jiftách és Simson, a nagyerejű, végre is nagy csapást mért rájuk, és Antiochus Epiphanes megtalálta a maga Matiszjáhuját. És idézték a Haggadah bizalmat sugalló és a szívekbe reményt oltó versét: böchol daur vodaaur aumdim olénu löchálószénu, vohákodaus boruch hu mácilénu mijódom, minden korban és időben akadnak, akik minket ki akarnak pusztítani a világból, de a Szent, dicsértessék a Neve, megoltalmaz és megsegít bennünket.

Most nemrég, egy őszi napon, péntek délután, mikor az otthontalan szegény tanító Kathreinsdorfból jövet Stauffen helység első házaihoz érkezett, két barnainges fegyveres zordonan feltartóztatta: — Stehn bleiben, du Jud!

— Parancsolnak valamit az urak?
 — Házaló vagy, látjuk, mert bőrönd van a kezében, zsidó! Van-e házalási engedélyed, nézzük meg.
 — Nem vagyok házaló, kérem; vándortanító vagyok néhány községben.
 — Mutasd meg a bőröndödet, nyisd ki.
 — Szívesen, tessenek megnézni.

Egy nagyobb zacskó volt benne a tálisszal, egy kisebb himzett zacskó a tfillinnel; egy héberbetűs biblia és egy smakönyv, végül egy rend ruha, némi fehérnemű, harisnya meg egy fogkefe, és egy levelezőlapnyi zsidó naptár, a luách. Áru nem volt a bőröndben semmilyen.

A barnainges legények össze-vissza turkáltak a bőröndben, majd egyikük azt mondta: — Tehát vándortanító vagy? Hogy hívnak?

Ez jámborul felelte, a világ legártatlanabb hangján:

— Wotan a nevem; Wotan Izrael, kérem.

Nagyon szokatlan név zsidónál a Wotan név. Alkalmassint ott, ahol a vándortanító elődei laktak, nem engedték meg a zsidóknak, hogy vezetéknevüket szabadon válasszák, hanem az illetékes polgári bizottság osztotta ki taláalomra a neveket, Gross és Klein, Schwarz és Weiss, Stern és Fried, Blau és Gelb és Friedmann — és mert tréfás kedvű is akadhatott az illetők közt, egyik zsidónak a Wotan nevet adták, az ősgermánok pogány főistenének a nevét. Remek viconek tarthatták az ötletet, sokat nevetettek is rajta annak idején.

Bizonyára úgy volt, hogy a Wotan nevű zsidók nem hoztak szégyent az ősgermán atyaisten nevére, amely névnek most ujabban nagyon fellendült a Rajnától a Memelig. És éppen azért, mert rendkívül fellendült, a két barnainges felütötte a fejét.

— Hogy mondtad, te zsidó? Wotan a neved, Wotan?

— Igenis, kérem. Itt van az igazoló írásom.

— Wotan és hozzá még: Izrael! A legnagyobb Frecheit — bömbölték a barnaingesek vérvörösen. — No, majd adunk neked Wotant, te Izrael! Velünk jössz... előre... vagy...

A Bezirksrath elé tuskolták, hogy csinálni kell valamit ezzel a zsidóval. Ilyen szentségtörés mégis csak hallatlan; Wotan legyen egy zsidó és hozzá, óh, borzalom, még Izrael is!

A Bezirksrath is mód nélkül felbőszült, ő is kifakadt:

A telavivi kikötő vámhivatala,
 héber, angol és arab felirással

Wotan és Izrael, ezt nem szabad tűrni egy percig sem. De mert belátta, hogy ő nem tehet semmit, hiszen elvégre nagyon jelentéktelen kis csavar az állami gépezetben egy Bezirksrath, csak jegyzőkönyvbe vette a „tényállást” és átadva a két fegyveresnek az írást, megparancsolta nekik, hogy a zsidóval együtt adják át a tartományi főnöknek, a Herr Landesrath majd megtalálja a módját, mint szabadítsa meg ettől a botránytól az országot. Wotan és Izrael! Telivér árja sem lehetne itt minálunk Wotan, mert megkövezné a felháborodott lakosság, hát még egy Izrael, egy zsidó!

A Herr Landesrath nagyon sokáig gondolkozott, mikor előtte állt a remegő kis zsidó, akit kevésbé a büntetéstől való félelem, mint inkább csak az ejtett kétségbe, hogy Istenem, ma szombat van, a Mindenség Urának napja! Munkára szorítják? Inkább megöleti magát, de nem dolgozik.

Nos, a Herr Landesrath nagyon sokáig gondolkodott, végre megelégedett mosolygás derengett jól táplált arcán.

— Kolumbus tojása! — mormolta, majd fennhangon azt mondta az embernek: — Más nevet fogsz kapni tőlem, zsidó. Mától fogva a te neved — müpauza és megint mosolygás —, mától fogva a te neved: Kohn lesz. Kohn Izrael: ez csak elég szépen hangzik, vagy nem?

— De gnaediger Herr Landesrath, hogy lehessen én Kohn, mikor nem vagyok kohn? — kérdezte jámborul a kis ember. — Én meg találok nősülni; gyermekeim, unokáim még azt találják hinni, hogy ők kohnok.

A Herr Landesrath persze nem értette meg, mit jelent ez a kis ká betűs kohn. — Maul halten! — csapott az asztalra. — Kohn lesz a neved, punktum. És addig is, amíg végrehajtom a névváltoztatást, itt maradsz őrizetben... verstanden?

— Csak sokáig ne tartson az őrizet — fohászzkodott magában a kis tanító.

A Herr Landesrath azonnal hivatalosan át is írt Feldheimba, ahol született, anyakönyveztetett és községi illetőséggel birt a tanító, hogy a Wotan nevet az ő parancsára töröljék ki és helyébe a Kohn nevet írják, a Kohn Izrael névre szóló születési anyakönyvi kivonatot és községi illetőségi bizonyítványt pedig késedelem nélkül hozzá felküldjék.

Parancs: parancs, különösen ha egy Landesrath adja. Öt nap múlva ott voltak az iratok; Kohn Izrael, született Feldheimban, 1894 február tizenkilencedikén, atyja neve Kohn Ábrahám s a többi, ugyanígy az illetőségi bizonyítvány, itt is csak Kohn Izrael, még zárjelben sem sehol: Wotan.

A Herr Landesrath dicsérte az eszét. A botránykő eltűnt, ő tüntette el. Maga elé állította a delinquent, szeme láttára eltépte és a kályhába, a tűzbe dobta régi nevére kiállított írásait, átadta neki az újakat és szigorúan figyelmeztette, hogy főbenjáró nagy baj lesz, ha csak valahol is nem kizárólag csak Kohn-nak mondja a nevét. Csak Kohn Izrael, nem hozzátéve, hogy ezelőtt: Wotan. — Most pedig elmehetsz, Kohn Izrael!

Csütörtökön szabadult ki a tanító és mert Kathreinsdorf volt esedékes, hát odament. Mikor megjelent a családnál, ahol tanított, persze hogy üdvözölték, mint máskor: Isten hozta a házukba, Wotan úr, mire a kényszerű névcserén átesett szegény ember szomorúan mosolyogva és hal-kan, hogy más ne hallja meg, azt felelte: — Már nem vagyok Wotan. Kohn vagyok, de nem vagyok kohn.

Történt Németországban, 1935 őszén, ad majorem gloriam Wotani.

BARÁT ENDRE: APÁK ÉS FIÚK — SZOMORY DEZSŐNÉL —

Szomory Dezső neve ma egyet jelent a klasszikus magyar írásművészettel. Egyéni kifejezési módja, mondatainak káprázatos ötvözöttsége egyedülálló minden írók között.

Szomory Dezső műveiben gyakran találhatjuk nyomát annak a rajongásszerű, mélységes tiszteletnek, melyet a multba merült szülői ház és halott édesapja iránt érez. Zsidó voltát is gyakran hangoztatja, egyik-másik írásában.

Kis óbudai villájában, — ha van költői „elefántcsonttorony“, úgy ezt annak lehet nevezni — találjuk meg a mestert. Szelíd elvonultságában itt szokta zengő, színes sorokba álmodni a lelkéből előtörő hangulatokat. Most is íróasztalánál ülve fogad, köröskörül könyvek és könyvek...

— Az édesapámról beszéljek? — mondja a klasszikus királydrámák szerzője, — tudja Isten, szinte szégyenlős nekem ő róla beszélni, ha illő ezt mondanom, mert hiszen úgy elkanyarodtam én az ő életétől... Hol vagyok már én az ő hívő, hites zsidóságától? Ha néha előveszem egy-egy régi levelét, — némelyiket héber betűkkel írta, — úgy nézem az írását, azt a nagybetűs kézírását, magam elé terítve, mint ahogy egy mappán, felrajzolva hosszú láncolatban, a hegyeket nézzük. Olyan idegenek, olyan fenségesek a betűi.

Csodálatos nyelvezetén egyre beszél Szomory őseiről.

— ...szikár, zenélő kántorok, akik az én őseim voltak, nyirvidéki presbiteriumokban s akik gyapjúrojtos és ezüstszegélyes imakendőkbe burkoltan, mint kipróbált messze-sírók és lamentálók a héber szövegeket skandálták péntek-esti miséken, dús szakálluk rezgésével s kis sárga gyertyák könnyhullajlásával az imakönyv fölött. Óh, szegény drágáim, melódikus árnyak, zsidó Pamphosok és archizsinágusok templomi félhomályban, ahol a mellüket verdesték hátrálva és hajlongva s azzal a sajátságos szenzualitással, mely az élet örömet keverte az élet fájdalmába...

Most egyik könyvét veszi elő Szomory, „*Levelek egy barátnőmhöz*“: ez a könyv címe.

— Lássá, fiatal barátom, kollégám abban a botor szenvedélyben, hogy szép, fehér papirost feketitünk be iromba betűkkel, tépődő gondolatokat rögzítünk reá szavakba. — lássa, soha még egyszer én nem fogok tudni úgy írni, beszélni az édesapámról, mint ezt ebben a könyvben tettem.

Felüt egy oldalt, kezembe adja a könyvet:

— Olvassa csak fel, majd én hallgatom... — hátradül a karosszékekben, arca átszellemül, szeme messzire réved.

„...ha visszagondolok azokra a távoli reggelekre, ősidőben, amikor apám kísért az iskolába... Milyen rossz volt mindig elválni tőle. Beteges kétségbeesésem, rémülettem oly mélyre nyomták bennem keserves gyermeklelkemet, hogy amikor a kapuhoz érve, apám megsimította az arcomat, s azt mondta búcsúzásul: „no, Isten veled, kisfiam“, azt hittem, ott rögtön összerogyok holtan. Csak ma tudom megnevezni azt a kietlen sivatagot, azt az egyiptomi sötétséget, azt az arábiai pusztaságot a Holt-tenger vidékén, azt a reménytelen elhagyatottságot, árvaságot és nyomorúságot, amelyeknek kellő közepébe hulltam így hirtelen, egy kapualjban, a táskámmal a hátamon...”

Csak olvasom a visszaemlékezéseit, meghatódottan és ő hallgat. Csak olvasom a mátészalkai idős kiskereskedő képét, hogyan festi, csodálatosan, mintha csak márványba volna vésve az a kedves, egyszerű zsidóember ott Mátészalkán és mind a többiek is megelevenednek, a rokonok és az „összes izraeliták, ha éppen erről van szó.”

Kis csend, azután megszólal halkán, fájdalmas-melegen:

— Imádtam az apámat. Olykor lopva, dús vörös hajam alól, bámultam szép csontos keze kalandozását, nem tudom micsoda egekben, ahol napok és csillagok támadtak egy-egy

ujja érintésén, mint ahogy Michel Angelo képein, a jó Isten ujjai alatt, a világot teremtvén, támadnak napok és csillagok a végtelenségben. Ki volt ez az ember azontúl, hogy az apám volt, micsoda multak és átörökléseim tegnapja, micsoda mulhatatlan visszhangja, évezredekén át, Adonáj imádatának... Micsoda bűvész volt ő, szívfacsaró, könnyhullajtató az angyali szelídségével, a gyér fekete hajával, magas homlokán, a vörös szakállával, olyan lágy szemek s oly derűs arc körül, amilyent Rembrandt festett volna a Tizian ecsetjével, egy hollandi gyémántköszörűsnek!

Szomory végigsimítja homlokát. Egyre rajzanak az emlékek és az édesapja képe elővilágol a mult homályából:

— Emlékszem, fázós szelichot reggelekre, fogta a kezemet erősen és mentünk a pisla hajnalban. a szerény gyertyafényű templomablakok hívogató jelére. Hogy szerettem, milyen mélységes kötöttséggel... Gyermeki rajongásom nem tudta még akkor, hogy szeretetreméltó egyéniségén s finom tekintélyén túl, minden vonzalmam igazi titkát a magam érzékenysége rejti, a fájdalomhoz való olyan hajlamosságokkal, olyan exaltációkkal az apám körül, hogy nem egyszer, valami kis bánatára, hallgatására, elborulására, — önmagamot fojtogattam, halálraszántan, a tíz ujjammal a nyakam körül...

A Mester egyre mesél s én hallgatom, feszülten.

De már közben elmúlt egy egész délután. menni kell és Szomory Dezső, míg búcsúzóul bágyadtan felémnyújtja keskeny, álmodószép kezét, még ezt mondja:

— Apámat kívánom vissza mindig, ha kis siker zúgatja meg a koponyámat, ha taps bizsergeti szegény hiúságom. Most is, legutóbb a „Bodnár Lujza“ premierjén, hogy ott álltam a függöny előtt, és elnéztem a közönség feje fölött, higgye el, én ott láttam az én öregemet, a kedves szakállával, mintha bólogatott volna meghatottan és büszkén. Felém, a fia felé intett a drága öreg. És én néki hajlongtam, horzongó derekammal...

Szomory Dezső

(László-foto)

FREUD NYOLCVAN ÉVES

A szellemi világ nagy építőmesterei között első helyet foglal el Freud. Alkotása, a pszichoanalízis, ma már nem sorozható be a pszichológia alá, annak egyik alfaja vagy osztályaként, hanem túlnőve a számára szűkké vált kereteken, külön tudományággá, sőt tudományos rendszerre fejlődött.

De Freud maga nem elégedett meg azzal, hogy a tudatalatti eddig ismeretlen világát fölfedezte és megteremtette a pszichoanalízist, ezt a metódust, amelynek segítségével orvos vagy laikus előtt a tudatalatti világa tudatossá, megismerhetővé, megfoghatóvá és megérthetővé válik, ezt a módszert, amelynek segítségével felderíthetők a patológikus jelenségek rejtett okai és előidézői — és az ok megismerésétől már csak egy lépés a távolság annak kiküszöböléséig, vagyis a betegség orvoslásáig —, hanem tovább dolgozott és épített ezeken a magateremtette alapokon és megmutatta az utakat, amelyeken a pszichoanalízis jelentékeny előmozdítójává válhat a legkülönbözőbb tudományágaknak. Nem részletezhetem e helyen különböző műveit, amelyek mind szélesebbre és szélesebbre terjesztik ki alkotásának hatáskörét és amelyeknek súlyos sorát figyelemmel kísérve, az embernek önkéntelenül az a benyomása támad, hogy a freudi iskola minden tiltakozása ellenére is a pszichoanalízis föltétlenül azon van, hogy egy világfelfogást fejlesszen ki és önmaga is egy világnézetté váljék, legyen szabad csak egy művéről néhány szót szólnom, amelyet még 25 évvel ezelőtt adott ki. Ez a könyv a „Totem und Tabu“, amelyben Freud a pszichoanalízis módszereivel megvilágítja és rekonstruálja az ember társadalmának, vallásának, kultúrájának kezdeteit. Nem tudom, áll-e minden, való-e minden, amit Freud ebben a könyvében mond, ezt aligha lesz valaha is módjában a tudománynak tényekkel és adatokkal bizonyítani vagy cáfolni, de egy bizonyos, ez a könyv mintha valami sosem sejtett magaslatra emelné föl az olvasót, ahonnan csodálatosan mélyre látni, ahol a hatalmasra kiszélesedett horizont összefogó körében összekapcsolódnak és egy egységes képpé olvadnak távolálló és látszólag összefüggéstelen jelenségek, ahol a hideg és rideg, de metszően éles levegőjében összezsugorodik évezredek távlata és szoros lánczá fonódnak össze távoli korok alapvető eseményei és ahol ősember, kultúrember és embergyermek tükrében felismerjük az örök időktől fogva változatlan, mindig azonos embert, a sokoldalú freudi kutatás egyetlen tárgyát.

Ezekben a magasságokban természetesen elmosódnak a vallási és nemzeti adottságok, az emberrel a maga teljességében foglalkozó művekben alig juthat kifejezésre a szerző zsidósága. De Freud mégis szívvel-lélekkel zsidó, lelkes híve a Palesztina-mozgalomnak és pártolója a jeruzsálemi Héber Egyetemnek.

Nyolcvanadik születésnapján teljesedjék rajta a régi áldás: töltse el őt a nyolcvanas évek ereje teremő munkájának áldásos továbbvitelére.

P. R.

„EUROPA ERWACHT“ címen Coudenhove-Kalergi, az európai lelkiismeretnek e nemes szószólója összefoglaló művet adott ki, amely a probléma minden oldalát világítja meg politikai, gazdasági és kulturális szempontból. A mű számos illusztrációval díszítve jelent meg a *Paneuropa Verlag* kiadásában. Wien, Hofburg.

ELIAS BICKERMANN: DIE MAKKABÄER. (Schöken-Verlag, Berlin, 1935.) A zsidó irodalom már régóta nélkülöz egy, a Makkabeusok történetét feldolgozó, népszerűen megírt, de mégis teljesen tudományos alapokra támaszkodó könyvet. Ezt a hiányt pótolja Elias Bickermann munkája.

ÚJ KÖNYVEK

DR. GROSZMANN ZSIGMOND: A PESTI ZSIDÓ GYÜLEKEZET ALKOTMÁNYÁNAK TÖRTÉNETE. Az új szervezeti szabályzat megalkotása különös aktualitást ad dr. Groszmann tanulmányának. A pesti izr. hitközség, mely közel kétszáz ezer lélekszámmal a kongresszusi szervezethez tartozó magyar zsidóságnak több mint 60 százalékát foglalja magában, a haza fiatalabb gyülekezetei közé tartozik. Laktak ugyan már több mint ötszáz évvel ezelőtt is zsidók Pesten, később azonban az 1727., 1735. és 1773. évi országos összeírásoknál a pesti hatóságok a város zsidómentességéről tesznek jelentést. Pest kapuit csak II. József császár 1783. évi rendelete nyitotta meg a zsidók előtt. Az itt letelepedett zsidók azonban nem alakulhattak elismert közösséggé, csupán mint „Pester Juden“, „Judaei Pesthienses“ vagy „Israelitische Nation“ szerepelhettek. Érdekes, hogy ebben az időben megengedték nekik, hogy saját metszőt tarthassanak, de csak a magistrátus felügyelete „hasgochoja“ alatt. A gyülekezet első rabbija, Wahrmann Izrael 1800 körül közösségigazgatási szabályzatot készített.

Dr. Groszmann tanulmánya végigvezeti az olvasót a megindulás első mozzanatától a „pesti zsidóság“, a „zsidó közösség“, majd a „hitközség“ fokozatain át a jelenlegi hitközségi alkotmány kifejlődéséig. Ezzel a figyelmet azok felé az események felé irányítja, melyeknek ismertetése eddig meglehetősen mellőzésben részesült. A történetírók ugyanis általában, főleg a külső viszonyok megrajzolására és a szellemi alkotások felsorolására szorítkoztak, és csak ritkán mutattak rá a zsidó gyülekezetek fejlődésének egy-egy mozzanatára. Dr. Groszmann dolgozata tehát egyben adalék is a magyar zsidó gyülekezetek alkotmányának rendszeres történetéhez.

HANS BACH: JÜDISCHE MEMOIREN. (Schocken-kiadás, Berlin 1936.) Három évszázad kimagasló zsidó egyéniségeinek emlékirataiból közöl részleteket ez a könyv. Helyszűke miatt csak az iratok íróinak neveit soroljuk fel: Glückel von Hammeln, Aron Isak, Henriette Herz, Salomon Maimon, Aron Hirsch Heymann, Moritz Oppenheim, Berthold Auerbach, Therese Devrient, Heymann Steinthal, Julius Rodenberg, Sigmund Mayer és Moritz Lazarus írásaiból válogatott Hans Bach.

GROSZMAN GYULA: SZIFRÉNU. Héber tankönyv középiskolák részére. A zsidó középiskola már régóta nélkülöz egy jól megírt héber tankönyvet. Ezt a hiányt pótolja Groszman Gyula, a miskolci izr. polgári iskola tanárának munkája. Az igazi szakember hozzáértésével megszerkesztett tankönyv két részben összesen kilencven leckét tartalmaz, nyelvtani magyarázatokkal, kérdésekkel és a szószedetben magyar és német fordítással.

SZÉKELY BÉLA: A GYERMEKÉVEK SZEKSZUALITÁSA. (Panthéon-kiadás, 1935.) Székely Béla nemrégiben megjelent könyve, „A te gyereked“ a gyermeknevelés általános problémáit tárgyalta. „A gyermekévek szekszualitása“ némiképpen az előző kötet folytatása, amennyiben a nevelés egyik, talán legfontosabb részletkérdésével foglalkozik. A gyermek szekszualis fejlődéséről és a szekszualis nevelésről szól. A kiváló szerző széleskörű tudással és nagy felkészültséggel megírt művét minden szülőnek el kellene olvasni.

JÜDISCHES JUGENDBUCH. Dr. Emil Bernhardt Kohn éveken át kiadott ifjúsági kalendáriumot. Most egy ifjúsági könyvet ad ki naptárral gyermekek részére. Számos képpel, melléklettel, verssel, tárcával, stb. Egy kötet ára M. 2.50. Megrendelhető a Jüdischer Verlag G. m. b. H.-nál Berlin, W. 50, Nürnbergerstrasse 8.

ZSIDÓ HUMOR

A JERUZSÁLEMI RÁDIÓ.

A „Hajardén“ című héber napilap külön humoros rovatot szentel a jeruzsálemi rádióknak, mely naponta háromszor közli a kormány hivatalos jelentéseit az eseményekről és a jelentéseket minden alkalommal a hagyományos héber köszöntéssel kezdi: „Béke mindnyájatoknak!“ És aztán következnek a jelentések lövésekről, bombákról, gyújtogatásokról...

Jeruzsálem. 5.30. 193.36. számú hivatalos jelentés.

A helyzet általában nyugodt. Tegnap este és ma reggel előfordultak rendzavarások és támadások, de csak az északi, déli, keleti és nyugati kerületekben. Az ország többi részében nincs semmi ujság és az élet rendes medrében folyik. Az előző jelentésben közölt eseményeken kívül tegnap késő esti órákban néhány házibombát dobtak különböző helyeken. Kár nem esett sehol. Csak egy arab rendőr, aki őrt állt Dzseninben (az arab mozgalom főfészke), fölriadt ál-mából, amikor a robbanásokat hallotta, lecsett a székről a földre és könnyű sebesülést szerzett 36 tagjában. Vérében fetrengve kórházba szállították. Élete nem forog veszélyben. A kormány elhatározta, hogy katonai megerősítést küld Dzseninbe a rend visszaállítására.

Haifában és környékén semmi rendkívüli nem történt. Csak 1000 grape-fruit fát vágta ki. Rögtön rendőresapat vonult ki a színhelyre, de útközben elfogyott a benzin és a rendőrök kénytelenek voltak gyalog visszatérni a városba. Arab asszonyok megtámadták őket villákkal és kövekkel, a rendőrök gentlemanok módjára a hegyek közé vonultak vissza. Ujabb rendőrosztatot küldtek utánuk, hogy megkeressék őket a sziklahasadékokban.

Öxexcellenciája a High Comissioner 50 fontot adományozott a jeruzsálemi szimfonikus zenekarnak.

8.15. Zeév Cevi ben Ari (Oroszlánfi Farkas Bárány), a kormány mezőgazdasági mérnökének előadása a „Racionális fejés“-ről. „Hölgyeim és Uraim, a tehén tejet ad. Ez alapfogalom alapján állva, rögtön megállapíthatjuk, hogy a racionális fejés az ország gazdaságának főtámasza. Jaj annak a gazdának, akinek a teje kiömlik a türelmetlen tehén rugása következtében. Ezért elhatározta a kormány mezőgazdasági osztálya, hogy a jelen rendkívüli bizonytalan helyzetben az istálló felgyújtása esetén vízzel oltsák a tüzet. De minthogy nem mindig lehet eloltani a tüzet és a zsidó gazda a kóser-ság törvényei szerint nem használhatja az elégett tehenek sült húsát, azt tanácsoljuk a tehenészeknek, hogy küldjék be a meggyújtott teheneket a „legfelsőbb Arab Tanács“-nak, amely azokat ki fogja osztani a támogatásra szoruló arab sztrájkolók között. A kormány kellő módon méltányolni fogja a „törvénytisztelő polgárok“ ajándékát, akik annyi áldozatot hoznak az ország békéje érdekében.“

9.30. Tudósítás a hírlapoknak.

a) Tilos közölni a táviratot, melyet a főkormányzó Jabotinszkitől kapott.

b) Ha közlik a táviratot, a korrektúrát be kell mutatni a kerületi kormányzónak, hogy kitörülhesse a veszélyes mondatokat.

c) Ha nem mutatják be a korrektúrát, tilos egy szót is írni a táviratról.

d) Ha közölnek valamit róla, be kell mutatni a korrektúrát...

(Félórai szünet után gramofonlemezek. Másnap közlik az ujságok, hogy ismeretlen tettesek elvágta a rádió vezetéket, amely összeköti a jeruzsálemi stúdiót a ramallai adóval és az igazgatóság kénytelen volt Ramallából gramofonzenét továbbítani.)

TOLLHEGYRŐL

A legtöbb ujság tudósítója, amikor a palesztinai eseményekről írt, nem érezte át, hogy milyen könnyen válhatott volna rettenetes zsidó tragédiává, ami itt lejátszódott. Milyen furcsa, kegyetlen szerep a hidegszívű, érzéketlen „hadtudósító“ szerepe! Aki mindent számokba számít át, életet, vért, nehéz évek munkájával megszerzett termést, gyümölcsöt és, hogy jobban hangozzék, hogy nagyobb legyen a szenzáció, felnagyítja a számokat, halottakká merevíti a sebesülteket, összegezi a különböző adatokat, egy felgyújtott házból égő várost csinál... És úgy nézi az egészet, mintha egy távoli hideg csillagról nézné, mintha nem fordulhatna soha a sors úgy, hogy az ő szüllejét teszük tönkre, az ő gabonáját gyújtják fel, az ő lelkének legdrágábbját fenyegetik. Hogy zsidó ujságok is vállalkoztak erre a szerepre éppen a palesztinai eseményekkel szemben — megfoghatatlan.

*

Az idő sokban igazolta Jabotinskyt és a revizionizmust. Annyira, hogy mindazt, amit ők követeltek, ma már az angol kormány is mérlegelés tárgyává teszi. Zsidó légió... A zsidók ma épúgy vallják, mint valaha, hogy dolgozni jöttek Erec Jisráelbe és nem harcolni. De ma meg kell tanulni, hogy harc és harc között különbség van. Az önvédelem is harc és az önvédelem szerve is harci eszköz. Épp ezért nincs értelme a további pártoskodásnak. Ma nem lehet különbség zsidó és zsidó, cionista és revizionista között. Abban mind egyetértenek a szabadgondolkodók, szocialisták és orthodoxok: a nehéz munka árán megszerzett kis zsidó földet meg kell védeni. A zsidó asszonyokat, gyermekeket, jámbor öregeket meg kell védeni. A zsidó szellem menedékét, a zsidó kultúra új otthonát meg kell védeni. Akár vér árán is. Emellett a megdönthetetlen közös akarat mellett milyen értelme volna, ha szavak és frázisok elválasztanák az embereket.

*

Ha az ember Palesztinába érkezik, csodálkozva és bizalmatlanul nézi a pajeszes sofőrt, aki olyan halvány aszkéta-arccal ül a volán mellett, mintha nagy talmudfóliás fölé hajolna. De néhány hét múlva már az sem lepi meg, hogy ezek a pajeszes fiatal zsidók őrt állnak a jeruzsálemi „gettó“, a Mea Searim kapuinál, hogy megvédjék testvéreiket esetleges támadásokkal szemben.

(Jeruzsálem)

PATAI EDITH

A telavivi „Kikötő Kooperatíve“. Az angol és zsidó zászlókkal diszitett teherautón „Éljen a telavivi kikötő“ héber felirással

Leon Alex: A népkonyhán

Leon Alex: Magány

Leon Alex: Fényben

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A PALESZTINAI SAJTÓ PATAI JÓZSEF HERZL-KÖNYVÉRŐL. A palesztinai sajtó a legnagyobb elismeréssel fogadta Patai József Herzl-könyvét, mely dr. J. L. Baruch héber fordításában a telavivi „Omanuth” kiadásában jelent meg. Mindjárt a mű megjelenése után kiemelték a lapok tudósításai a könyv pompás kiállítását, melyhez fogható még nem volt az újhéber könyvpiacra, továbbá rendkívül gazdag illusztrációanyagát, mely számos, eddig ismeretlen Herzl-képet és felvételt tartalmaz. A „Haarez” május 14-iki számában külön cikket szentel „Herzl és anyja” címen a könyv címlapja előtti képnek, mely Herzl anyját ábrázolja. „Csak néhány fejezetet olvastam eddig a könyvből — írja többek közt —, de már ezeknek a fejezeteknek az alapján ki szabad mondanom az ítéletet, hogy ez a legjobb könyv, melyet eddig Herzlről írtak. Nagy szeretettel van megírva és szerzője kiváló költő. De nem a könyvről akarok most beszélni. Erre még vissza fogok térni legközelebb. E percben csak az egyik képről szeretnék szólni, amely a könyvet díszíti...” A „Doar Hajom” május 29-iki számában nagy cikkben méltatja a könyvet „Herzl költő ábrázolásában” címen. „A szerzőben sok oly kiváló tulajdonság egyesült, amelyek a műnek különös értéket adnak: költő, lelkes cionista és Herzl földije. És habár Patai monografiája tények és adatok egész tömegét tartalmazza, nem ezekben rejlik a mű főértéke, hanem a költői szellemben, mely fölötte lebeg, a pompás architektónikus felépítésben, a szépségben és a szeretetben, melyek megtöltik elejétől végig... Ez a könyv, mely szépséget és tehetséget sugároz, valóságos drágakő Herzl-irodalmunk koronájában...” A nemrég Londonból Jeruzsálembé költözött „Haolam” hetilap az összes többi lapokat megelőzve, még május 7-iki számában ismerteti Patai Herzl-könyvét: „...Patai könyve alkotás,

melegfényű és sokszínű... Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy ennek a könyvnek a megjelenése után nem lehet ház Izraelben valóban áthatva nemzeti föltámadásunk szellemétől, ha nem lesz található benne ez a könyv...”

ÚJ FIATAL FESTŐI TEHETSÉG műveit küldte be a *Mult és Jövő*-nek Vámos Dezső mérnök Nagyváradról. Egyben közli alábbi személyi adatokat is: *Leon (Löwinger) Alex*, szegény szülők gyermeke, atyját 10 éves korában veszítette el és a saját erejéből küzdötte fel magát az ismeretlenségből. Tanulmányait a nagyvárad dr. Kecskeméti Lipót lyceumban folytatta, de miután kenyérkeresetre volt utalva, öt lyceumi osztály elvégzése után az életbe lépett ki: fest és festményeinek értékesítéséből tartja fenn magát és övét. Grafikája meleg, emberi, kifejezésformája nemesen egyszerű, gondolatait, elképzeléseit tisztán, ragyogóan tükröztetik vissza képei. Kiállításai Bukarest, Kolozsvár, Nagyvárad és Temesváron országos feltűnést keltettek és lassan a külföld is érdeklődik művei iránt. Minden vágya, hogy Párizsba kijuthasson, nagyobb mesterektől tanulhasson és amit eddig sajátmagából teremtve adott, tovább tökéletesíthesse. Ez a vágya most van teljesülés előtt. És így Leon Alex művészetének fejlődése csakhamar új lendületet kap.

SZÉKELY FERENC. Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára Székely Ferenc udv. tanácsost, aki a pesti izr. hitközségnek éveken át elnöke volt, a Patronáznak alapítása óta elnöke, a Pro Palesztina díszelnöke, stb. Nagy érdeklődést tanúsított a Palesztina-munka iránt, amikor a hazafiatlanság vádját próbálták emelni a Palesztina-építő munka ellen, akkor ő nagy nyilatkozattal lépett a nyilvánosság elé az eszme védelmére. Maga is áldozott a palesztinai célokra, különösen a jeruzsálemi Héber Egyetem ügyét viselte szíven, melynek számára másokat is igyekezett megnyerni. A *Mult és Jövő*-ben több cikke jelent meg, egy mindjárt a megindulás első számában.

Zárda-utcai sirkötelepem

felmondás miatt, ottani raktárkészletemet július végéig

mélyen leszállított áron árusítom

LÖWY J. BUDÁN

II., Fő-utca 79. Telefonszám 51-5-81
Telep: II., Zárda-u. 3, Margit-krt sarok

JUBADONTORTH. KÓSER
FOGKRÉMET**JUBA**ORTH. KÓSER
SÜTŐPORT**Kérje mindenütt!**Pollák Ábrahám bonyhádi rabbi felügyelete alatt készülnek
Gyártja: **FELES ISTVÁNNÉ, Budapest, VII. Rottenbiller-u. 8**

ALLENBY. Kevés nemzsidónak volt olyan jelentős aktív szerepe a palesztinai zsidó nemzeti otthon megteremtésében, mint Lord Allenbynek. Érdeklődéssel és szeretettel kísérte figyelemmel az ország fejlődését akkor is, midőn katonai feladatát elvégezte. Későbbi palesztinai látogatásai alkalmából is mindig alkalmat keresett személyesen is meggyőződni az építőmunka haladásáról. Halála alkalmából. A. Melnikow, palesztinai szobrász, aki Allenby szobrát mintázta, érdekes emlékeket közöl a londoni „Jewish Chronicle”-ban vele való találkozásairól és beszélgetéseiről. „A biblia — mondta egyszer Allenby, amikor modellt ült Melnikownak — az ország leghízbiztosabb záloga, amely birtokotokban van. Minden nép, amely hisz a Szent Íratokban, föltétlenül támogatni fogja műveteket, még akkor is, ha politikai felfogása eltérő.” Más alkalommal érdeklődött, vajjon a telavivi Allenby ucca aszfaltozási munkálatai befejeződtek-e már. Emlékét minden zsidó szeretettel fogja megőrizni.

A LEGVÁLSÁGOSABB NAPOKBAN 300 német turista érkezett Palesztinába. Az arab sztrájk következtében ez a 300 nemzeti szocialista kénytelen volt a zsidó autóbuszokat igénybe venni. A zsidó soffőrök, akik nagy hősiességgel és lélekjelenléttel látták el nehéz tisztjüket, természetesen gondosan vigyáztak antiszemita utasaik biztonságára. Így adódott, hogy ezek a németek, a náci elméletet félretéve, nemcsak hogy összeharátkoztak a soffőrökkel, hanem átvették ezeknek kedvenc szavajárását, a „én davár”-t is. *Én davár!* mondták ők is, ha valami nem ment olyan simán, mint a normális időkben. A legtragikusabb helyzetben is van humor!

VALLÁSOS ZSIDÓ NŐK VILÁGSZÖVETSÉGE. (Agudath Nasim Datijoth Olamith.) E tavasszal Palesztinában amerikai, hollandiai, németországi, erdélyi és csehszlovákiai mizrachista asszonyok értekezletet tartottak, amelynek eredményeként elhatározták, hogy az eddig világszerte elszórtan működő vallásos női egyesületeket Világszövetségbe tömörítik. Az alakítandó Világszövetségnek célja a Palesztinába érkező vallásos zsidó leányok ügyét felkarolni, azok között a tradicionális zsidó szellemet, kultúrát ébrentartani és fejleszteni, főleg pedig a már létező ilyenirányú leányotthonok és iskolák anyagi feltételeit biztosítani. A tradíciókat mindjobban negáló ifjúsági törekvések közepette az ilyen intézmények szüksége mind égetőbbnek mutatko-

zik. A jeruzsálemi házigazdasági iskola és a haifai leányotthon máris áldásos tevékenységet fejt ki ilyen irányban. E Világszövetség kezdeményezőinek köszönhető az első ilyenirányú földművelési leánytelep létesítése, amely a Zsidó Nemzeti Alap földjén a haifai tengerpart mellett rövidesen épülni fog. Az amerikai mizrachista nőknek már teljesen kiépített szervezetük van. A Világszövetség a WIZÓ-val karöltve kíván dolgozni. A közép-európai mizrachista nők az év folyamán Prágában vagy Pozsonyban fogják megtartani konferenciájukat, a jövő év folyamán pedig Jeruzsálemben tartandó világkonferenciára készülnek. A CSR országos szervezet élén dr. Steiner Frigyesné és dr. Tomaschoff Bertalanné (Bratislava) állanak. Innen intéztetnek a közép-európai szervezési munkálatok is.

*Leány és fiú kabátok,
ruhák és cipők*

16 éves korig nagy választékban

Székely Jenő üzletében
Peitöfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

Mindent megialál
nyolc házban levő raktárainkban
használt és új iroda-, lakás-, antik

BUTOR

vétel, eladás, csere, kölcsönzés

Áruházi
rendszer

Csillárok, műtárgyak. Perzsa-torontáliszőnyegek. Kombinált szobakülönlegességek

Universal VII., Wesselényi-u. 8
Telefon: 37-8 42. 35-8 69

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is • Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben • Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-uca 4/B
Telefon 23-8-43

SIRKÖVEK

Művészi kivitelű, fedőlapos siremlékek

Legszebb kivitelben, legolcsóbb árban

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 41-4-92

LOHR MARIA „Kronfusz“ vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

DR. MEZŐ FERENC: OLYMPIAI KALAUZ. Dr. Mező Ferenc tanár nevét akkor kapta szárnyára a hír, amikor az amszterdami irodalmi (szellemi) versenyben 14 ellenfelével szemben olimpiai bajnokságot nyert: „Az olimpiai játékok története“ című művével. Évek óta folyó részletmunkálatok után most napvilágot látott Mező legújabb munkája: *Az Olimpiai kalauz*. Mező könyve nélkülözhetetlen a szakértőnek éppenúgy, mint a sportban kevésbé járatosnak. A szakértő, a sportember sem tudja fejben tartani évtizedek eredményeit, tehát csak hálával fogadhatja, ha meghízható munkát kap kezébe. A sportban avatatlan a munka olvasása közben egyre gyarapodik tudásban, ismeretekben s mire végére ér, észrevétlenül „beavatottá“ válik.

A MONORI CHEVRA KADISA, mint a magyarországi Chevra Kadisák serlegszövetségének tagja, Lag-beómer napján serlegavatással egybekötött chevra sz'udot tartott, melyen az alföldi chevrák számos taggal vettek részt. A szentesi Chevra Kadisát Lampel Béla elnök vezetése mellett, a nagykörösi Chevra Kadisát dr. Székely Béla elnök és Grosz Dávid rabbi vezetése mellett, az abonyi Chevra Kadisát dr. Klein Andor főrabbi vezetése mellett több kiküldött képviselte. Megjelent még Lebovics Mór, a ceglédi Chevra Kadisa elnöke, az albertirsai hitközség és Chevra vezetősége, valamint a gyömrői, tápiósülyi és üllői hitközség küldöttségei. Az ünnepséget templomi istentisztelet nyitotta meg, melyen dr. Pfeiffer Izsák főrabbi a zsidóság lelkéből fakadó összefogásnak szükségességéről prédikált. Ezután következett a monori Chevra Kadisa díszközgyűlése, melyet dr. Szilágyi Ferenc, a Chevra Kadisa elnöke nyitott meg. Szívekhez szóló, meleg szavakban válaszolt a Chevra Kadisa szent feladatait, melyekben a zsidó léleknek legszebb érényei nyilatkoznak meg. A könnyeket fakasztó beszéd után dr. Székely Béla, a nagykörösi Chevra Kadisa illusztris elnöke válaszolt kiváló előadásban a serleg szövetségének nagy céljait, kiemelve, hogy a szeretet az a legtisztább kapocs, mely a zsidóságot összefogja. Dr. Miklós László, a monori izr. hitközség elnöke hűlsességtől áthatott szavakban rajzolta meg a monori Chevra Kadisa 80 éves történetét és nagyszerű munkásságának mindnagyonbára ívelő vonalát. Az ünnepségnek kiemelkedő pontja volt dr. Huppert Jakabnak, a monori izr. hitközség díszelnökének, Pest várm. tb. t. főügyészének hatalmas szónoki erejű serlegavató beszéde, melyben az országos nevű szónok egy Kossuth-serleggel, 30 év előtt tartott beszédébe kapcsolódva, a vallásosságot ünnepelte és elragadó szavait a horra mondott bróchoval fejezte be.

A FERENC JÓZSEF ORSZ. RABBIKÉPZŐ INTÉZET „BACHER VILMOS“ KÖRE, szeretetének és nagyrabecsülésének jeléül, Rosenberg Sándornét, a kör ismert, nemes-szívű Nagyasszonyát, dísztaggá választotta. Az erről szóló díszoklevelet, Teichmann Jakab, a kör elnöke nyújtotta át az ünnepeltnek, aki meghatódva mondott köszönetet. A díszoklevelet dr. Birnfeld Sámuel rajzolta.

GYÖNYÖRŰ ÜNNEPSÉG VOLT A ZSIDÓ-KÓRHÁZ TEMPLOMÁBAN, május hó 26-án, Sövuosz előestéjén avatták fel a dr. Blumenthal László orvos által adományozott frigyszekrénytakarót. Dr. Fischer Benjamin főrabbi tartott gyönyörűen felépített avatóbeszédet.

HALÁLOZÁS.

Vaktor Mártonné e napokban hosszú szenvedés után Budapesten meghalt. Temetése Apcon nagy részvét mellett ment véghez. A megboldogult az ottani szegényeket valószínűleg nélkül támogatta.

MOST KERÜLT FORGALOMBA A JUBADONT orth. kóser fogkrém, amely Pollák Ábrahám bonyhádi rabbi úr meghízottjának felügyelete alatt készül. Tegyen egy próbát és mint hithű zsidó meg lesz győződve annak kiváló minőségéről. Kapható minden orth. kóser fűszer- és vegyes-árkereskedésben.

A VERO Intézet volt nyelvtanára, Krausz Hilda min. eng.

INTERNÁTUSA

ANGOL-MAGYAR LEÁNYNEVELŐ

Budapest, XIV. Ida-utca 3.

Telefon 963-13

Vill-negyedben, minden típusú iskola közelében

Továbbképzés! * Nyelvek! * Zene! * Háztartás! * Sport!
Szigorúan rituális ellátás. Kérjen prospektust.

Bútorot vegyünk Lászlónál

Nagymező - utca 66

Legolcsóbb bevásárlási forrás

használt és új műbútor-hálók,
ebédlők, kombinált szobákban,
recamiék, kárpitozott árukban, modern konyhákban nagy választék. Félhálók, egyes bútordarabok hihetetlen olcsón

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragómester-
rek sírkőraktára

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felkészítő szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidt Géza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

**Veresegyház-
Öreghegyi
Gyermeküdülő**

Orvosi vezető:
Dr. Winkler Pál
gyermekorvos

Felvételnek fiuk és
leányok 1½ évesétől
15 éves korig.

Mérsékelt árak! * Kérjen prospektust! * Az üdülő
megtekinthető előzetes bejelentéssel május 15-től. Levél-
cim június 1-től: Szada, Pest m. Érdeklődés: Dr. Winkler
Pál orvos Budapest, Király-u. 112 T. 28-0-95 d u. 4-5-ig

A MULT ÉS JÖVŐ KLISÉIT
KÖNIG KLISÉGYÁR
ÉS
BAYER SZÁLLITJA
BUDAPEST, VII
Wesselényi-u. 54

Bekötési táblák
és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1935.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34.

Ára 2.50 pengő

A legszebb ajándék

=====
Patai József
HERZL
k ö n y v e
=====

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban . . . . . P 16.—
Díszkötésben . . . . . „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

Pro Palesztina kiadás

J ó l é s o l c s ó n
ö l t ö z k ö d h e t i k

ha ruháit

Grosz Lipót

c é g n é i k é s z i t t e t i

BUDAPEST

VI, Vilmos császár-ut 17
I, 14. * Telefon: 10-7-73

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház.
Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kivánatra prospektus

REMÉNY

DR MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

SIÓFOKON

FRÄNKEL ortodox kóser penzió és éttermei
ezidei szezónra ismét megnyílt **Andrássy-út 4,**
Batthyány-utca sarok. Telefon 105.
Előzetes érdeklődés a budapesti étterem-
ben, **Károly király-út 3/a.** Tel. 37-2-57

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

Olcson és jól
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatárucikkek
nagyáruházában

Király-utca 49 (Szemben a
Nagymező-utcával)

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

Ildje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.
Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ
paplanüzem
BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53
Telefon 38-6-43

Műselyem brocat pehely-
paplan 190/130 ... P **43.-**

Műselyem brocat prima
vattapaplan ... P **24.-**

Dunnából pehelypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom **22 pengőért**

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Simmelweis utca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

F Ü R T H

lakástakarító- és lévegirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépességápolás. Szemölcsirtás Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai: (házi kezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle” sző-
kítőkenőcs

„Miracle” krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

ABBÁZIÁBAN

legelsőrendű hotel-penzióban
megrendelt lakás 1 ágyas,
illetve 2 ágyas balkonos szoba

jutányosan átadó

Érdeklődés a Mult és Jövő kiadóhivatalában

ÁTRAFÜREDEN

a közismert Ort. kóser
KLEIN PENZIÓ

modern új villában, folyóvizes
szobákkal, olcsó előszezon
árakkal május elsején megnyílt.

Külön gyermeküdülő 6 éves
kortól
kíséret nélkül Reichmann Mór kecs-
keméti tanító vezetése és szigorú
felügyelete mellett, napi 5-szöri étke-
zéssel napi 5 pengőért vállalom

Felvilágosítást és prospektust küld
ifj. Klein Sámuel Mátrafüreden